

## 1400. posiedzenie dnia 31 marca 2021 r.

### 4 Prawa człowieka

#### 4.2 Komitet Zarządzający Praw Człowieka (CDDH)

c. Zalecenie CM/Rec(2021)2 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie środków przeciwko handlowi towarami używanymi do wykonywania kary śmierci, tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania – raport wyjaśniający

#### Raport wyjaśniający do Zalecenia CM/Rec(2021)2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie środków przeciwko handlowi towarami używanymi do wykonywania kary śmierci, tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania

#### UWAGI WSTĘPNE

1. Ważne jest, aby przypomnieć, po pierwsze, **zakres towarów i usług** u podstaw Zalecenia CM/Rec(2021)2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie środków przeciwko handlowi towarami używanymi do wykonywania kary śmierci, tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania: Choć do tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania użyte może zostać prawie każde urządzenie, ONZ, regionalne i krajowe organy monitoringowe<sup>1</sup>, jak również organizacje pozarządowe zajmujące się prawami człowieka<sup>2</sup> wielokrotnie podkreślały wykorzystywanie do takich praktyk specjalistycznych towarów i sprzętu służących do egzekwowania prawa.
2. Naruszenia tego rodzaju zgłaszano w szeregu środowisk pozbawienia wolności, w tym w zakładach karnych, ośrodkach zatrzymań, w tym ośrodkach dla imigrantów, na posterunkach policji i w pojazdach do przewozu osób zatrzymanych, jak również w niektórych instytucjach medycznych i opieki społecznej.
3. Dodatkowo sprzęt do egzekwowania prawa, w szczególności do kontrolowania tłumy, jak na przykład gaz łzawiący, gaz pieprzowy i odnośne mechanizmy doprowadzające, jak również urządzenia kinetyczne wyrzucane za pomocą broni, jak na przykład pociski plastikowe i gumowe, było niewłaściwie stosowane przeciwko protestującym i innym zgromadzeniom publicznym. W pewnych przypadkach takie ich zastosowanie było równoznaczne z torturami i innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, co podkreśla obecny specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur<sup>3</sup>.
4. Sprzęt do egzekwowania prawa i odnośne towary, o których mowa, można podzielić na dwie odrębne kategorie:
  - (a) *Z natury abuzywne, okrutne, niehumanitarne lub poniżające sprzęt i broń do egzekwowania prawa* – jest to względnie wąski zakres sprzętu i towarów obecnie produkowanych lub promowanych przez ograniczoną liczbę przedsiębiorców, we wszystkich jednakże regionach świata. Wykaz głównych typów takich towarów przedstawiono w załączniku 1 do Zalecenia.

<sup>1</sup> Zob. w szczególności sprawozdania Podkomitetu ONZ ds. Zapobiegania Torturom, specjalnego sprawozdawcy ONZ ds. tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Komitetu ONZ przeciwko Torturom, Komitetu Rady Europy ds. Zapobiegania Torturom, Afrykańskiej Komisji Praw Człowieka i Ludów oraz Międzypaństwowej Komisji Praw Człowieka.

<sup>2</sup> Zob. sprawozdania Amnesty International, Fundacji Badawczej Omega (Omega Research Foundation), Lekarzy na Rzecz Praw Człowieka (Physicians for Human Rights), Sztokholmskiego Międzynarodowego Instytutu Badań nad Pokojem oraz Instytutu Studiów nad Bezpieczeństwem.

<sup>3</sup> ONZ, Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy, Nilsa Melzera, Użycie przymusu bezpośredniego poza sytuacjami pozbawienia wolności a zakaz tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, A/72/178, z dnia 20 lipca 2017 r.

- (b) Sprzęt i broń do egzekwowania prawa mające potencjalnie uprawnione zastosowanie do egzekwowania prawa, jeśli przy ich stosowaniu ściśle przestrzega się międzynarodowych i regionalnych standardów praw człowieka związanych z użyciem przymusu bezpośredniego<sup>4</sup>, które jednak mogą być i są niewłaściwie używane przez funkcjonariuszy porządku prawnego do stosowania tortur i okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania. Obejmuje to znacznie szerszy zakres towarów niż poprzednia kategoria, zob. wykaz w załączniku 3. Produkuje je i handluje nimi na znaczącą skalę duża liczba przedsiębiorców na całym świecie.

5. Dodatkowo należy również zwrócić uwagę na role odgrywane zarówno przez państwo, jak i prywatne podmioty komercyjne organizujące szkolenia i w podobny sposób przekazujące umiejętności w zakresie używania sprzętu do egzekwowania prawa. W sprawozdaniu przedłożonym Komisji Praw Człowieka ówczesny specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur stwierdził w 2004 r., że jeżeli takie szkolenia na rzecz „formacji wojskowych, bezpieczeństwa i policyjnych państw obcych” nie będą „ściśle kontrolowane i niezależnie monitorowane, zachodzi niebezpieczeństwo wykorzystania ich do ułatwiania tortur i innego złego traktowania”<sup>5</sup>.

6. Potrzebne jest pewne wyjaśnienie w kwestii kary śmierci oraz zakresu towarów i usług budzących zaniepokojenie w tym względzie.

7. Choć kara śmierci pozostaje, przy pewnych ograniczeniach, karą prawnie dopuszczalną w świetle międzynarodowego prawa praw człowieka, z końcem 2019 r. 106 krajów (większość państw świata) prawnie zniósł ją za jakiegokolwiek przestępstwa, a 142 kraje (ponad dwie trzecie) zniósł ją czy to prawnie, czy w praktyce<sup>6</sup>. Mamy do czynienia z globalną tendencją do znoszenia kary śmierci.

8. Obecnie kara śmierci jest prawnie zakazana we wszystkich państwach członkowskich Rady Europy. Protokół nr 6 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka znoszący karę śmierci w czasie pokoju został ratyfikowany przez wszystkie państwa członkowskie z wyjątkiem Federacji Rosyjskiej, której sąd konstytucyjny wprowadził jednakże moratorium na wykonywanie wyroków skazujących na tę karę<sup>7</sup>.

9. Dodatkowo Protokół nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności znoszący karę śmierci we wszystkich okolicznościach został ratyfikowany przez wszystkie państwa członkowskie oprócz Armenii, Azerbejdżanu i Federacji Rosyjskiej<sup>8</sup>.

10. W uznaniu i rozwinięciu tych postępów Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł w 2010 r., że kara śmierci jest równoznaczna z nieludzkim lub poniżającym traktowaniem niezależnie od okoliczności jej stosowania, a zatem jest objęta przewidzianym w art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności zakazem tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania<sup>9</sup>.

11. Należy rozważyć zakres sprzętu i towarów istotnych w kontekście kary śmierci. W załączniku 1 do Zalecenia został opracowany i szczegółowo opisany ograniczony zakres urządzeń wyraźnie i wyłącznie przeznaczonych do przeprowadzania egzekucji ludzi, obejmujący m.in. szubienice, liny do wieszania, komory gazowe, krzesła elektryczne oraz automatyczne systemy aplikowania śmiertelnych zastrzyków. Z uwagi na brak przejrzystości ewentualne charakter i skala takiego handlu nie są znane. Wykorzystuje się w tym celu natomiast inne towary, które w pierwszym rzędzie nie były produkowane do przeprowadzania egzekucji. Na przykład kilka państw wciąż wykonujących karę śmierci wprowadziło metodę egzekucji przez tzw. „śmiertelny zastrzyk”, polegającą na dożylnym podaniu śmiertelnej dawki pewnych farmaceutycznych substancji chemicznych wymienionych w wykazie w załączniku 2 do Zalecenia. Takie substancje chemiczne podwójnego zastosowania, wykorzystywane niezgodnie z przeznaczeniem do egzekucji,

<sup>4</sup> Zob. w szczególności: Podstawowe zasady użycia siły oraz broni palnej przez funkcjonariuszy porządku prawnego – przyjęte przez Ósmy Kongres Narodów Zjednoczonych w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania ze sprawcami przestępstw, Hawana, Kuba, 27 sierpnia – 7 września 1990 r.; Kodeks postępowania funkcjonariuszy porządku prawnego – przyjęty Rezolucją 34/169 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 17 grudnia 1979 r.; Europejskie Reguły Więzienne. W kwestii zastosowania tych aktów do mniej śmiertelnych broni zob. Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka (OHCHR), Wskazówki ONZ dotyczące praw człowieka w sprawie mniej śmiertelnych broni w egzekwowaniu prawa, HR/PUB/20/1, 2020.

<sup>5</sup> Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ONZ ds. tortur, Theo van Boven, Komisja Praw Człowieka (E/CN.4/2005/62), z dnia 15 grudnia 2004 r., pkt 31.

<sup>6</sup> Amnesty International, Kary śmierci i egzekucje 2019 r., ACT 50/1847/2020, załącznik II: Kraje znoszące i zachowujące karę śmierci, stan na dzień 31 grudnia 2019 r., z dnia 21 kwietnia 2020 r.

<sup>7</sup> Rada Europy, Protokół nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczący zniesienia kary śmierci sporządzony w Strasburgu dnia 28 kwietnia 1983 r. Aby uzyskać więcej informacji, zob. ZPRE, Zniesienie kary śmierci w państwach członkowskich Rady Europy i państwach mających status obserwatora, na Białorusi oraz w krajach, których parlamenty mają status współpracy – raport sytuacyjny, AS/Jur (2019) 50 z dnia 11 grudnia 2019 r., pkt 7, <http://www.assembly.CouncilofEurope.int/LifeRay/JUR/Pdf/DocsAndDecs/2019/AS-JUR-2019-50-EN.pdf>

<sup>8</sup> Rada Europy, Protokół nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczący zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach, sporządzony w Wilnie dnia 3 maja 2002 r.

<sup>9</sup> Europejski Trybunał Praw Człowieka, Al-Saadoon i Mufdhi p. Zjednoczonemu Królestwu, skarga nr 61498/08 (2010), §§ 115–125.

normalnie używane są do szerokiej gamy (często ratujących życie) zastosowań medycznych lub weterynaryjnych i innych uprawnionych zastosowań, a handel nimi ma charakter globalny.

## **ŹRÓDŁA ZALECENIA**

---

### **A. INICJATYWA ZGROMADZENIA PARLAMENTARNEGO RADY EUROPY**

12. W preambule Zalecenia słusznie wzmiankuje się kluczową inicjatywę podjętą przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy dnia 26 stycznia 2018 r., tj. przyjęcie Rekomendacji 2123 (2018) w sprawie wzmocnienia regulacji międzynarodowych przeciwko handlowi towarami używanymi do tortur i wykonywania kary śmierci. Dokument ten, wzywający do opracowania wytycznych technicznych dotyczących sposobu ustanowienia i wdrożenia skutecznego systemu regulacyjnego, stał się głównym motorem niniejszego Zalecenia Komitetu Ministrów. W treści dokumentu Zgromadzenie uznało, że:

(...) „Państwa członkowskie Rady Europy obowiązane są do podjęcia skutecznych środków mających na celu przeciwdziałanie w ich jurysdykcjach działalności mogącej przyczynić się do wykonywania lub ułatwiania kary śmierci lub tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, w tym przez uregulowanie handlu towarami, które mogą być wykorzystywane do takich celów”<sup>10</sup>.

13. Rekomendacja Zgromadzenia Parlamentarnego nadto zachęciła Komitet Ministrów do świadczenia „wsparcia technicznego” mającego ułatwić działania państw członkowskich na tym polu<sup>11</sup>, jak również do rozważenia przyjęcia zalecenia dla państw członkowskich określającego wytyczne techniczne dotyczące sposobu ustanowienia i wdrożenia skutecznego systemu regulacyjnego, który miałby za skutek poszerzenie zakresu podejścia przyjętego przez [unijne rozporządzenie przeciwko torturom] za pośrednictwem zharmonizowanych systemów krajowych w państwach niebędących członkami Unii Europejskiej, a którego częścią powinien być mechanizm monitorowania postępów realizacji<sup>12</sup>.

14. W udzielonej Zgromadzeniu odpowiedzi z dnia 12 września 2018 r.<sup>13</sup> Komitet Ministrów

„[zgadza] się ze Zgromadzeniem w kwestii potrzeby wzmocnienia regulacji międzynarodowych” wyrażając przekonanie, iż „z uwagi na pełnienie pionierskiej roli w tych obszarach Rada Europy powinna wnieść wkład w postaci na przykład dostarczenia państwom członkowskim ogólnych ram i wskazówek dotyczących środków, które należy przedsięwziąć w celu ustanowienia i wdrożenia skutecznego systemu regulacyjnego”.

15. Mając na uwadze powyższe, Komitet Ministrów powierzył następnie Komitetowi Zarządzającemu Praw Człowieka (CDDH)

„opracowanie studium wykonalności dla aktu prawnego w tym obszarze<sup>14</sup>, z uwzględnieniem istniejących ram międzynarodowych, jak również dobrych praktyk, które należy zgromadzić za pośrednictwem nowej platformy cyfrowej poświęconej prawom człowieka i biznesowi”.

### **B. PRACE PROWADZONE PRZEZ ONZ**

16. Znaczącym źródłem inspiracji dla niniejszego Zalecenia Komitetu Ministrów są prace ONZ. Postępowe działania Narodów Zjednoczonych odzwierciedlają długą tradycję uznawania przez społeczność międzynarodową zobowiązania wszystkich państw do regulowania i ograniczania handlu pewnymi sprzętami i bronią służącymi do egzekwowania prawa, aby zapewnić nieużywanie ich do tortur ani innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. 8-23. W Rezolucji 2001/62 Komisja Praw Człowieka ONZ wezwała:

„wszystkie rządy do podjęcia odpowiednich i skutecznych środków prawodawczych, administracyjnych, sądowych bądź innych w celu zakazu produkcji, handlu, wywozu i używania sprzętu przeznaczonego specjalnie do tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania oraz zapobiegania takim działaniom”<sup>15</sup>.

17. Ważność wprowadzenia przez wszystkie państwa środków mających na celu zakazanie handlu takim z natury swojej abuzywnym sprzętem do egzekwowania prawa w obrębie kompleksowych ram przeciwdziałania torturom była wielokrotnie uznawana i podkreślana – w sformułowaniach podobnych do

---

<sup>10</sup> Rekomendacja ZPRE 2123 (2018) (z dnia 26 stycznia 2018 r.), pkt 3.

<sup>11</sup> Rekomendacja ZPRE 2123 (2018) (z dnia 26 stycznia 2018 r.), *op.cit.*, pkt 12.2.

<sup>12</sup> Rekomendacja ZPRE 2123 (2018) (z dnia 26 stycznia 2018 r.), *op.cit.*, pkt 12.3.

<sup>13</sup> 1323. posiedzenie Delegatów Ministrów, dokument CM/AS(2018)Rec2123-final.

<sup>14</sup> *Ibidem*, pkt 9.

<sup>15</sup> Komisja Praw Człowieka ONZ, Rezolucja 2001/62, Tortury i inne okrutne, niehumanitarnie lub poniżające traktowanie albo karanie, art. 8.

stosowanych przez Komisję Praw Człowieka ONZ – przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w kompleksowej rezolucji przeciwko stosowaniu tortur, przyjmowanej (obecnie) co dwa lata, ostatnio w grudniu 2019 r.<sup>16</sup>

18. W sprawozdaniu na sesję Komisji Praw Człowieka w 2005 r. ówczesny specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur zalecił poszerzenie zakresu regulowanych towarów, szczegółowo wzywając państwa m.in. do:

„oznaczenia i zakazania produkcji, przekazywania i używania niektórych form sprzętu „specjalnie opracowanego” do stosowania tortur bądź „niemającego albo prawie niemającego innego praktycznego zastosowania” niż tortury, którego użycie jest z natury swojej okrutne, nieludzkie lub poniżające;

wprowadzenia ścisłych ograniczeń wywozu innego sprzętu do utrzymywania bezpieczeństwa i egzekwowania prawa w celu zapewnienia, aby nie był on używany do stosowania tortur ani innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania;

rozważenia opracowania międzynarodowego mechanizmu regulacji”<sup>17</sup>.

19. Ważność zajęcia się handlem sprzętem używanym do stosowania tortur bądź innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania uznawana była przez międzynarodowe i regionalne organy i podmioty zajmujące się prawami człowieka, w tym specjalnych sprawozdawców ONZ ds. tortur, Komisję Praw Człowieka ONZ<sup>18</sup>, Komitet ONZ przeciwko Torturom<sup>19</sup>, Afrykańską Komisję Praw Człowieka i Ludów<sup>20</sup>, Radę Europy<sup>21</sup> oraz obecnego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka<sup>22</sup>.

20. Od 2017 r. w społeczności międzynarodowej w kręgach rządowych nasilała się wola zajęcia się tą kwestią. Kluczowym forum organizacyjnym dla podejmowania działań okazał się Sojusz na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur zainicjowany przez Argentynę, Unię Europejską i Mongolię we wrześniu 2017 r., którego członkami jest obecnie ponad 60 państw zaangażowanych na rzecz „wspólnego działania w celu zapobiegania, ograniczenia i zakończenia handlu ... towarami używanymi do wykonywania kary śmierci, tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania”<sup>23</sup>.

21. Dnia 28 czerwca 2019 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję A/73/304 – Uwolnić handel od tortur: badanie wykonalności, zakresu i parametrów możliwych wspólnych standardów międzynarodowych. W rezolucji wzywa się Sekretarza Generalnego ONZ do zasięgnięcia stanowisk państw członkowskich na temat wykonalności i zakresu wariantów ustanowienia wspólnych standardów międzynarodowych dla przywozu, wywozu i przekazywania towarów wykorzystywanych do wykonywania kary śmierci, tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, jak również do powołania od 2020 r. grupy ekspertów rządowych w celu zbadania wykonalności, zakresu objętych towarów oraz projektowanych parametrów dla szeregu wariantów ustanowienia wspólnych standardów międzynarodowych w tym obszarze.<sup>24</sup>

22. Sprawozdanie Sekretarza Generalnego ONZ z analizą stanowisk państw członkowskich opublikowano w lipcu 2020 r. celem rozpatrzenia na 74. sesji ZO ONZ<sup>25</sup>. Według stanu na listopad 2020 r.

<sup>16</sup> W rezolucji ZO ONZ z 2019 r. wyraźnie wezwano wszystkie państwa do: „podjęcia odpowiednich i skutecznych środków prawodawczych, administracyjnych, sądowych bądź innych w celu zakazu produkcji, handlu, wywozu, przywozu i używania sprzętu niemającego innego praktycznego zastosowania niż tortury bądź inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie oraz zapobiegania takim działaniom” [Zob.: ONZ, rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne dnia 18 grudnia 2019 r. – Tortury i inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie, Trzeci Komitet, 74. sesja, A/RES/74/143, z dnia 22 czerwca 2020 r., pkt 20.

<sup>17</sup> Komisja Praw Człowieka ONZ, Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy Theo van Boven, E/CN.4/2005/62, z dnia 15 grudnia 2004 r., art. 37.

<sup>18</sup> Komisja Praw Człowieka ONZ, Rezolucja 2001/62 z dnia 25 kwietnia 2001 r.

<sup>19</sup> Sprawozdanie Komitetu ONZ przeciwko Torturom, 39. sesja (w dniach 5–23 listopada 2007 r.), 40. sesja (w dniach 28 kwietnia – 16 maja 2008 r.), Akta Urzędowe Zgromadzenia Ogólnego, 63. sesja, suplement nr 44.

<sup>20</sup> Afrykańska Komisja Praw Człowieka i Ludów, Rezolucja w sprawie wytycznych i środków służących zakazowi tortur w Afryce i zapobieganiu im, ACHPR/ Res. 61(XXXII) 02 (2002) z dnia 23 października 2002 r., załącznik 1 [wytyczne z Robben Island w sprawie zakazu tortur w Afryce i zapobiegania im], pkt 14.

<sup>21</sup> Rada Europy, Zalecenie Komitetu Ministrów dotyczące praw człowieka i biznesu CM/Rec(2016)3 dla państw członkowskich, przyjęte dnia 2 marca 2016 r., pkt 24.

<sup>22</sup> Oświadczenie Michelle Bachelet, Wysokiej Komisarz NZ ds. Praw Człowieka, 1. posiedzenie ministerialne Sojuszu na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur, z dnia 24 września 2018 r.

<sup>23</sup> Sojusz na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur, Deklaracja polityczna z dnia 18 września 2017 r., dostępna pod adresem <http://www.torturefreetrade.org> (dostęp dnia 5 sierpnia 2020 r.).

<sup>24</sup> Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ – Uwolnić handel od tortur: badanie wykonalności, zakresu i parametrów możliwych wspólnych standardów międzynarodowych, z dnia 21 czerwca 2019 r., 73. sesja, A/73/304. Rezolucja została przyjęta przy 81 państwach głosujących za, 20 przeciw, a 44 wstrzymujących się.

<sup>25</sup> Zgromadzenie Ogólne ONZ, *Uwolnić handel od tortur: badanie wykonalności, zakresu i parametrów możliwych wspólnych standardów międzynarodowych*, Sprawozdanie Sekretarza Generalnego, A/74/969, z dnia 28 lipca 2020 r.

Grupa Ekspertów Rządowych jest w trakcie powoływania, a jej ustalenia mają być przekazane do rozpatrzenia na 75. sesji ZO ONZ.

23. W szerszym kontekście działań ONZ warto odnotować Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka z 2011 r. (*Wytyczne ONZ*), określające odpowiedzialność podmiotów gospodarczych za poszanowanie praw człowieka<sup>26</sup>. Stosownie do Wytycznych ONZ:

- Odpowiedzialność ta ma zastosowanie „do wszystkich przedsiębiorców, zarówno transnarodowych, jak i innych, niezależnie od ich wielkości, sektora, lokalizacji, własności i struktury”.
- Zapobieganie negatywnym skutkom dla praw człowieka obejmuje nie tylko reakcję na nadużycia, które dany przedsiębiorca spowodował bądź się do nich przyczynił, lecz także te bezpośrednio związane z jego produktami lub usługami za pośrednictwem stosunku gospodarczego.

24. Wytyczne zawierają postanowienia – skierowane zarówno do państw, jak i przedsiębiorców – istotne dla regulacji handlu towarami wykorzystywanymi do tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania bądź wykonywania kary śmierci.

- W wytycznej 2 wzywa się państwa do „jasnego wyrażenia oczekiwania, aby wszystkie podmioty gospodarcze z siedzibami na ich terytoriach bądź pod ich jurysdykcją przestrzegały w całej swojej działalności praw człowieka”.
- W wytycznej 3 wzywa się państwa do „egzekwowania przepisów mających za cel lub skutek zobowiązanie przedsiębiorców do przestrzegania praw człowieka, jak również do okresowej oceny adekwatności takich przepisów i reagowania na wszelkie luki”.
- Wytyczna 11, skierowana do samych przedsiębiorców, potwierdza, że owi „przedsiębiorcy powinni przestrzegać praw człowieka. Oznacza to, że powinni unikać naruszania praw człowieka przysługujących innym osobom oraz powinni reagować na negatywne skutki dla praw człowieka związane z ich działalnością”.
- Ponadto w wytycznej 13 (b) zaleca się przedsiębiorcom, aby „starali się o zapobieganie negatywnym skutkom dla praw człowieka bądź ograniczanie tych skutków, jakie są bezpośrednio związane z ich działalnością, produktami i usługami za pośrednictwem stosunków gospodarczych, nawet jeżeli sami do tych skutków nie przyczyniają się”.

25. W oparciu o *Wytyczne ONZ* Rada Europy opracowała konkretny akt służący za źródło dla niniejszego Zalecenia, mianowicie Zalecenie CM/Rec(2016)3 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące praw człowieka i biznesu<sup>27</sup>. Celem Zalecenia CM/Rec(2016)3 jest przyczynianie się do skutecznego wdrożenia Wytycznych ONZ na szczeblu europejskim. Jakkolwiek przedstawia ono szeroko zakrojone wskazania odnoszące się do szerszej kwestii ułatwiania poszanowania praw człowieka przez przedsiębiorców, zawiera także pewne zalecenia istotne dla handlu towarami używanymi do tortur, innego złego traktowania lub wykonywania kary śmierci. Co znamienne, w pkt 24 Zalecenia stwierdza się:

„Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby przedsiębiorcy z siedzibami w ich jurysdykcji nie handlowali towarami niemającymi innego praktycznego zastosowania niż wykonywanie kary śmierci, stosowanie tortur lub inne okrutne, niehumanitarnie lub poniżające traktowanie albo karanie”<sup>28</sup>.

26. Stanowiło to ważne formalne uznanie przez Organizację zobowiązania uprzednio wyrażonego zarówno przez Komisję ONZ, jak i Zgromadzenie Ogólne, obecnie poszerzonego przez Komitet Ministrów o towary związane z wykonywaniem kary śmierci. Jest to ważny budulec, w oparciu o który Komitet Ministrów może rozwijać bardziej kompleksowe, szczegółowe i zdatne do stosowania operacyjne wytyczne dla państw członkowskich za pośrednictwem niniejszego aktualnego Zalecenia.

### **C. PRACE PROWADZONE PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ**

27. Rozporządzeniem nr 1236/2005 w sprawie handlu niektórymi towarami, które mogłyby być użyte do wykonywania kary śmierci, tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (zwanym dalej „unijnym rozporządzeniem przeciwko torturom”), uzgodnionym w lipcu 2005 r., które

<sup>26</sup> Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka, Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka: wdrażanie Dokumentu Ramowego ONZ „Chronić, szanować i naprawiać”, HR/PUB/11/04, 2011.

<sup>27</sup> Przyjęte dnia 2 marca 2016 r.

<sup>28</sup> Rada Europy, Zalecenie CM/REC(2016)3 (z dnia 2 marca 2016 r.), *op.cit.*, pkt 24.

weszło w życie w 2006 r.<sup>29</sup>, Unia Europejska wprowadziła pierwszy oficjalny regionalny system kontroli na tym polu.

28. Ów prawnie wiążący akt bezpośrednio stosowany we wszystkich 27 państwach członkowskich UE, ustanawia zharmonizowany system na całym terytorium Unii, zapewniając wspólny minimalny standard regulacji handlu i wspólny wykaz towarów, mianowicie:

- zakaz handlu (przywozu, wywozu i tranzytu) z udziałem terytoriów jakichkolwiek państw członkowskich UE i państw trzecich (niebędących członkami Unii Europejskiej) sprzętem i produktami, które „nie mają żadnego praktycznego zastosowania innego niż do wykonywania kary śmierci lub w celu stosowania tortur oraz do innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania”, zakazując nadto świadczenia w stosunku do nich pomocy technicznej, pośrednictwa w transakcjach handlowych między krajami trzecimi, jak również promocji takich towarów na targach, w telewizji, radio bądź internecie;
- objęcie regulacją i zezwoleniami wywozu i tranzytu do krajów trzecich sprzętu do egzekwowania prawa, który mógłby zostać użyty do tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przy czym państwa winny odmówić zezwolenia, „jeśli istnieją uzasadnione podstawy, aby przypuszczać, że takie towary (...) mogłyby być użyte (...) w celu stosowania tortur lub do innego [złego traktowania], w tym w celu wykonania orzeczonych przez sąd kar cielesnych”, a także powinny zakazać tranzytu, jeżeli osoba, podmiot lub organ wykonujące tranzyt „wiedzą, że jakakolwiek część przesyłki takich towarów ma być użyta w celu stosowania tortur lub do innego [złego traktowania]”;
- objęcie regulacją i zezwoleniami świadczenia pomocy technicznej lub usług pośrednictwa w odniesieniu do sprzętu do egzekwowania prawa, który mógłby być użyty do stosowania tortur lub innego złego traktowania, niezależnie od pochodzenia takich towarów, przy czym państwa winny odmówić zezwolenia, „jeśli istnieją uzasadnione podstawy, aby przypuszczać, że takie towary (...) mogłyby być użyte (...) w celu stosowania tortur lub do innego [złego traktowania], w tym w celu wykonania orzeczonych przez sąd kar cielesnych”;
- objęcie regulacją i zezwoleniami wywozu i tranzytu pewnych farmaceutycznych substancji chemicznych w celu zapewnienia, aby nie były one przekazywane do użytku przy wykonywaniu kary śmierci metodą śmiertelnego zastrzyku w krajach trzecich utrzymujących karę śmierci, bez ograniczenia handlu takimi substancjami chemicznymi do celów medycznych i weterynaryjnych lub innych uprawnionych celów.

29. W unijnym rozporządzeniu przeciwko torturom na państwa członkowskie UE nakłada się obowiązek publikowania corocznych sprawozdań z działalności z wyszczególnieniem stosownych wniosków o wydanie zezwoleń. Obejmuje ono dalsze środki sprzyjające przejrzystości i zniechęcające jedne państwa członkowskie UE do „podcinania” innych.<sup>30</sup> Zawiera również przepisy ułatwiające prowadzenie regularnych przeglądów i aktualizacji wykazów towarów zakazanych i kontrolowanych, jak również wymaga przeprowadzania kompleksowego przeglądu wdrażania rozporządzenia co pięć lat.

30. Unijne rozporządzenie przeciwko torturom było szeroko chwalone przez międzynarodową społeczność praw człowieka – poprzedni specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur przyjął je z zadowoleniem jako kamień milowy w walce przeciwko torturom oraz jako model do naśladowania przez państwa w innych regionach<sup>31</sup>. Podobnie Komisja Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy uznała je za „złoty standard” i „najnowocześniejsze rozwiązanie” (*state of the art*) w zakresie regulacji państwowej w tym obszarze<sup>32</sup>.

## TREŚĆ ZALECENIA

---

<sup>29</sup> Rozporządzenie Rady (WE) nr 1236/2005 z dnia 27 czerwca 2005 r. w sprawie handlu niektórymi towarami, które mogłyby być użyte do wykonywania kary śmierci, tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, opublikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej L 200/1 z dnia 30 lipca 2005 r. Unijne rozporządzenie przeciwko torturom ulegało następnie wraz z upływem czasu zmianom i wzmocnieniu; ostatnia ujednolicona wersja – rozporządzenie (UE) 2019/125 – została opublikowana w styczniu 2019 r. i weszła w życie dnia 20 lutego 2019 r.

<sup>30</sup> W tym przypadku przez „podcinanie” rozumie się praktykę, w której jedno z państw zezwala na przekazywanie zasadniczo identycznego sprzętu do egzekwowania prawa bądź zasadniczo identycznych innych odnośnych towarów użytkownikowi końcowemu w państwie trzecim, na które inne państwo uprzednio odmówiło wydania zezwolenia ze względu na obawy, że towary te mogłyby zostać użyte do stosowania tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania bądź wykonywania kary śmierci.

<sup>31</sup> Cyt. za Sekretariat Generalny Rady Europejskiej, Wdrożenie wytycznych UE w sprawie tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania – bilans i nowe środki wdrażania, 8407/1/08 REV 1 z dnia 18 lipca 2008 r.

<sup>32</sup> Komisja Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, Wzmocnienie regulacji międzynarodowych przeciwko handlowi towarami używanymi do tortur i wykonywania kary śmierci, dok. 14454 z dnia 15 grudnia 2017 r., pkt 34 i 38.

## **PREAMBUŁA**

31. Ponowiwszy zapewnienie o niesłabnącym zaangażowaniu Komitetu Ministrów na rzecz zniesienia kary śmierci zgodnie z Protokołem nr 6 i Protokołem nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, w preambule Zalecenia przywołuje się zobowiązanie państw członkowskich do zakazania tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania. Zakaz ten ma charakter absolutny. Zobowiązanie do wyeliminowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania znajduje zastosowanie we wszystkich okolicznościach, a także, jako część międzynarodowego prawa zwyczajowego, do wszystkich państw.

32. W preambule przypomina się, że zakaz ten został włączony do szeregu dokumentów i traktatów ogólnosięwiatowych, w tym: Powszechnej deklaracji praw człowieka<sup>33</sup>, Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych (MPPOiP)<sup>34</sup>, a przede wszystkim Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania wraz z Protokołem fakultatywnym<sup>35</sup>. W regionie europejskim zakaz ten został również wyrażony w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności<sup>36</sup> oraz Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu<sup>37</sup>.

33. W preambule wzmiankuje się również orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i standardy wypracowane przez Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu w zakresie korzystania ze sprzętu i urządzeń służących do egzekwowania prawa.

34. Ponadto podkreśla się ogromną wagę wstępnych i okresowych szkoleń dla funkcjonariuszy porządku prawnego w zakresie właściwego korzystania ze sprzętu ochronnego zgodnie ze standardami praw człowieka i wynikającej stąd potrzeby zapobiegania szkoleniom z abuzywnych praktyk, które obchodzą te standardy.

35. W preambule nacisk kładzie się na zainteresowanie wprowadzeniem, w oparciu o pewien zakres wariantów, wielostronnie uzgodnionych wspólnych standardów międzynarodowych w zakresie handlu sprzętem z natury swojej okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym, jak również sprzętem służącym do egzekwowania prawa, bronią i innymi odnośnymi towarami, które mogą być wbrew przeznaczeniu używane do wykonywania kary śmierci, tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

36. Wreszcie w preambule wyrażono głębokie zaniepokojenie Komitetu Ministrów faktem, że pewne sprzęty i towary niemające innego praktycznego zastosowania niż tortury lub inne okrutne, niehumanitarne lub poniżające traktowanie albo karanie mogą być wytwarzane, promowane i wprowadzane do obrotu w państwach członkowskich Rady Europy, w tym na europejskich targach lub na stronach internetowych przedsiębiorców europejskich lub prowadzących działalność w Europie.

## **CZĘŚĆ OPERATYWNA**

*Zaleca, aby rządy państw członkowskich:*

*1. prowadziły regularne przeglądy przepisów i praktyk krajowych dotyczących handlu towarami z natury swojej abuzywnymi, jak również towarami, które mogą być używane do wykonywania kary śmierci, tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, w celu zapewnienia zgodności ze środkami określonymi w załączniku do niniejszego Zalecenia;*

37. Zalecenie ma w zamierzeniu dostarczać wszystkim państwom członkowskim Rady Europy wytycznych dotyczących ustanowienia i skutecznego wdrożenia stosownych przepisów krajowych i międzynarodowych wraz ze związanymi z tym środkami administracyjnymi w celu uregulowania oraz, stosownie do okoliczności, ograniczenia handlu towarami wykorzystywanymi do wykonywania kary śmierci, stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Środki te

<sup>33</sup> Art. 5 Powszechnej deklaracji praw człowieka przyjętej i ogłoszonej Rezolucją 217 A (III) Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 10 grudnia 1948 r.

<sup>34</sup> Art. 7 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych, przyjętego i otwartego do podpisów, ratyfikacji i akcesji rezolucją 2200A (XXI) Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1966 r. – wszedł w życie z dniem 23 marca 1976 r.

<sup>35</sup> Konwencja ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta rezolucją 39/46 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 10 grudnia 1984. – weszła w życie z dniem 26 czerwca 1987 r.

<sup>36</sup> Art. 3, Rada Europy, Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, przyjęta przez Radę Europy dnia 4 listopada 1950 r. – weszła w życie z dniem 3 września 1953 r.

<sup>37</sup> Rada Europy, Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, ETS nr 126, przyjęta przez Radę Europy dnia 26 listopada 1987 r. – weszła w życie z dniem 1 lutego 1989 r.

będą ułatwiały promowanie poszanowania podstawowych praw człowieka. Z tego powodu w części operatywnej Zalecenia rządów państw członkowskich zaleca się prowadzenie regularnych przeglądów przepisów i praktyk krajowych w celu zapewnienia ich zgodności ze środkami określonymi w załączniku do Zalecenia.

38. Zamierzonym celem wskazanych w Zaleceniu środków jest zapewnienie, aby żaden obywatel państwa członkowskiego Rady Europy ani żaden przedsiębiorca mający siedzibę lub prowadzący działalność w takim państwie nie czerpali jakichkolwiek korzyści z handlu ułatwiającego wykonywanie kary śmierci, stosowanie tortur bądź innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania – wszystko to stanowi praktyki nie do pogodzenia z odnośnymi aktami Rady Europy, konwencjami i umowami międzynarodowymi.

39. Zalecenie dostarcza wskazówek co do państwowej regulacji obrotu sprzętem służącym do egzekwowania prawa i innymi odnośnymi towarami, wyraźnie uwzględniając promocję, przywóz, wywóz i tranzyt takich towarów, pośrednictwo w ich zakresie, jak również świadczenie pomocy technicznej i zapewnianie szkoleń. Nie jest celem Zalecenia dostarczanie wytycznych dotyczących stosownej regulacji produkcji i użytku takiego sprzętu.

40. Nic w Zaleceniu nie ma na celu osłabienia wdrożenia istniejących przepisów i innych środków ustanowionych przez państwa członkowskie Rady Europy w celu ograniczenia bądź innego uregulowania handlu sprzętem służącym do egzekwowania prawa i innymi odnośnymi produktami, które mogłyby zostać użyte do stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania bądź wykonywania kary śmierci.

*[Zaleca, aby rządy państw członkowskich:]*

*2. zapewniły, za pomocą odpowiednich środków i działań, szerokie upowszechnienie zasad określonych w załączniku do niniejszego Zalecenia wśród właściwych organów, w szczególności wdrażających i nadzorujących regulację handlu towarami, które mogą być używane do wykonywania kary śmierci, tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, z wyraźnym włączeniem krajowych instytucji praw człowieka, krajowych mechanizmów prewencji, instytucji rzeczników, właściwych związków zawodowych, organizacji społeczeństwa obywatelskiego, przedsiębiorców produkujących, promujących i przekazujących sprzęt do egzekwowania prawa i inne odnośne towary, w tym niektóre farmaceutyczne substancje chemiczne, jak również przedsiębiorców organizujących i prowadzących targi oraz wszelkich innych istotnych osób fizycznych i prawnych z miejscami zamieszkania bądź siedzibami w państwach członkowskich;*

41. Zachęca się państwa członkowskie, aby zapewniły, za pomocą odpowiednich środków i działań, szerokie i skuteczne upowszechnienie niniejszego aktu wśród właściwych władz publicznych, lecz również w ważnej grupie sektorów wyraźnie wskazanych w Zaleceniu, szczególnie: (i) podmiotów wdrażających i nadzorujących regulację handlu towarami, które mogłyby zostać użyte do wykonywania kary śmierci, stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania; (ii) przedsiębiorców wytwarzających, promujących i przekazujących sprzęt służący do egzekwowania prawa i inne odnośne towary; oraz (iii) pozostałych istotnych osób fizycznych i prawnych z miejscami zamieszkania i siedzibami w państwach członkowskich.

42. Do celów tego upowszechniania państwa członkowskie powinny w razie potrzeby przetłumaczyć Zalecenie na własne języki narodowe.

43. Należy wspomnieć w tym kontekście, że na podstawie swojego Zalecenia CM/Rec(2016)3 dotyczącego praw człowieka i biznesu<sup>38</sup> Komitet Ministrów zachęca państwa członkowskie do publikowania, w ramach szerszych działań budujących świadomość zagadnień praw człowieka w związku z działalnością gospodarczą, zasad odpowiedzialności korporacyjnej w tym obszarze, jak również do wykorzystania powołanych do tego celu forów, mechanizmów i środków, w tym platformy Rady Europy poświęconej prawom człowieka i biznesowi.

*[Zaleca, aby rządy państw członkowskich:]*

*3. zbadały, w ramach Komitetu Ministrów, wdrożenie niniejszego Zalecenia nie później niż z upływem pięciu lat od jego przyjęcia.*

<sup>38</sup> Rada Europy, Zalecenie Komitetu Ministrów dotyczące praw człowieka i biznesu CM/Rec(2016)3 dla państw członkowskich, przyjęte dnia 2 marca 2016 r.



44. Państwa członkowskie zachęca się do zbadania wdrożenia niniejszego Zalecenia na szczelbu Komitetu Ministrów nie później niż z upływem pięciu lat od jego przyjęcia, z udziałem wszystkich istotnych zainteresowanych stron. W ramach powyższego przeglądu należy dokonać wszechstronnej analizy zakresu towarów i sprzętu, którymi handel jest na podstawie niniejszego Zalecenia zakazany (załącznik 1) bądź kontrolowany (załączniki 2 i 3), w celu ustalenia, czy załączniki wymagają aktualizacji w świetle zmian w rozwoju i charakterze stosowania takiego sprzętu i towarów, jak również zmian na odnośnych rynkach międzynarodowych.

45. Jakkolwiek procedura dalszych działań (*follow-up*) jest co do zasady otwarta i może przyjmować różne formy stosownie do okoliczności, uprzednie zalecenia poddawano ponownej ocenie przez rozesłanie do państw członkowskich ankiet z pytaniami o sposoby i skutki wdrożenia aktów. Odpowiedzi publikowano na stronach internetowych Rady Europy wraz ze sprawozdaniem podsumowującym przyjmowanym przez CDDH w celu przekazania Komitetowi Ministrów. W każdym razie badanie wdrożenia niniejszego Zalecenia powinno odbywać się z udziałem wszystkich istotnych zainteresowanych stron, w tym stosownych organizacji biznesowych i przedsiębiorców, krajowych instytucji praw człowieka, krajowych mechanizmów prewencji i instytucji rzeczników, jak również organizacji pozarządowych, które powinny mieć możliwość wnoszenia swoich wkładów w toku całego procesu. Rozumie się również, że w toku całego tego procesu *follow-up* należy zachęcać do wymiany najlepszych praktyk.

46. Dalszym istotnym mechanizmem mogącym potencjalnie wpływać na dokonywaną przez Komitet Ministrów ocenę niniejszego Zalecenia, jest kompleksowy formalny przegląd wdrażania unijnego rozporządzenia przeciwko torturom, prowadzony przez Komisję Europejską, Parlament Europejski i Radę co pięć lat<sup>39</sup>, z czego najbliższy przypada na 2025 r. Jako że unijne rozporządzenie przeciwko torturom ma bezpośrednie zastosowanie w większości państw członkowskich Rady Europy i stało się inspiracją dla krajowych środków kontrolnych w wielu dalszych państwach Rady Europy, badanie formalnego przeglądu tego aktu dokonanego na szczelbu unijnym może, zarówno w aspekcie metodyki, jak i ustaleń, dostarczyć państwom członkowskim Rady Europy istotnych wskazówek co do przeglądu niniejszego Zalecenia.

## **WYTYCZNE OKREŚLONE W ZALECENIU**

### **1. ŚRODKI DOTYCZĄCE HANDLU TOWARAMI I SPRZĘTEM Z NATURY SWOJEJ ABUZYWNYMI**

47. W poprzedzającym niniejsze Zalecenie studium wykonalności ustalono, że „przynajmniej niewielka liczba przedsiębiorców z siedzibami w pewnych państwach członkowskich Rady Europy brała udział w produkcji lub promocji sprzętu ze swej natury abuzywnego, handlu tym sprzętem bądź świadczeniu potencjalnie abuzywnych szkoleń dla funkcjonariuszy porządku prawnego”<sup>40</sup>. Podobne ustalenia udokumentowały Komisja Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka ZPRE<sup>41</sup> i niektóre organizacje pozarządowe<sup>42</sup>. Ponieważ badania te ograniczały się do publicznie dostępnych informacji, z uwagi na brak przejrzystości w tym handlu, rzeczywiste zakres i skala takich działań mogą być większe, niż udokumentowano. Działalność tę należy zatrzymać, stosując w tym celu środki opisane poniżej.

**1.1. Państwa członkowskie powinny zapewnić ustanowienie i wdrożenie krajowych ram prawnych i administracyjnych zakazujących przywozu, wywozu i tranzytu sprzętu i towarów niemających innego praktycznego zastosowania niż wykonywanie kary śmierci, tortury bądź inne okrutne, niehumanitarne lub poniżające traktowanie albo karanie, jak również świadczenia w stosunku do nich pomocy technicznej i prowadzenia w ich zakresie szkoleń.**

48. Wytuczna 1.1 zobowiązuje wszystkie państwa członkowskie Rady Europy do zapewnienia, aby ich krajowe ramy prawne i środki administracyjne skutecznie zakazywały przywozu, wywozu i tranzytu sprzętu i towarów niemających innego praktycznego zastosowania niż wykonywanie kary śmierci, tortury bądź inne okrutne, niehumanitarne lub poniżające traktowanie albo karanie.

49. Do celów niniejszego Zalecenia „wywóz” oznacza każde opuszczenie przez umieszczony w wykazie towar terytorium celnego państwa członkowskiego Rady Europy; „przywóz” oznacza każde wejście towaru umieszczonego na liście na terytorium celne takiego państwa; „tranzyt” zaś oznacza każdy transport

<sup>39</sup> Pierwszy formalny przegląd wszczęty przez Komisję w 2019 r. został już ukończony. Zob.: Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące przeglądu rozporządzenia (UE) 2019/125 z dnia 16 stycznia 2019 r. w sprawie handlu niektórymi towarami, które mogłyby być użyte do wykonywania kary śmierci, tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, COM(2020) 343 final, z dnia 30 lipca 2020 r.

<sup>40</sup> CDDH, Badanie wykonalności, listopad 2019 r., pkt 16.

<sup>41</sup> Komisja Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka ZPRE, Wzmocnienie regulacji międzynarodowych przeciwko handlowi towarami używanymi do tortur i wykonywania kary śmierci, sprawozdanie, dok. 14454, z dnia 15 grudnia 2017 r., zob. w szczególności s. 9–11.

<sup>42</sup> Fundacja Badawcza Omega, Produkcja „narzędzi tortur”, handel nimi i ich stosowanie w Radzie Europy, styczeń 2018 r. (aktualizacja w czerwcu 2018 r.); zob. również: Fundacja Badawcza Omega, Przegląd unijnego rozporządzenia przeciwko torturom, listopad 2020 r.; Amnesty International i Fundacja Badawcza Omega, Europejski handel technologią egzekucji i tortur, maj 2015 r.

zewnątrznych towarów umieszczonych w wykazie przez terytorium celne takiego państwa do punktu docelowego leżącego poza terytorium celnym tego państwa.<sup>43</sup>

50. Wytyczna 1.1 nadto zobowiązuje państwa członkowskie Rady Europy do zakazania świadczenia pomocy technicznej i udzielania szkoleń w odniesieniu do sprzętu i towarów abuzywnych z natury, zgodnie z wyszczególnieniem w wytycznej 1.6.

**1.2. Państwa członkowskie powinny wprowadzić zakaz przywozu, wywozu i tranzytu na obszar, z obszaru i przez obszar swojej jurysdykcji towarów i sprzętu wzmiankowanych w wykazie wskazanym w punkcie 1.3 niemających innego praktycznego zastosowania niż wykonywanie kary śmierci, tortury bądź inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie, oraz zapobiegać takim działaniom. Dodatkowo zakazane powinno być świadczenie pośrednictwa w zakresie wszelkich takich towarów i sprzętu przez obywateli i podmioty gospodarcze państw członkowskich, niezależnie od ich pochodzenia. W ramach wyjątku państwa członkowskie mogą wyrazić zgodę na przywóz, wywóz lub tranzyt towarów i sprzętu wzmiankowanych w wykazie wskazanym w punkcie 1.3, jeżeli można wykazać, iż będą one wykorzystywane wyłącznie w celu publicznej ekspozycji w muzeum z uwagi na ich znaczenie historyczne.**

51. Dodatkowo oprócz zobowiązania do aktywnego zapobiegania działaniom opisanym w wytycznej 1.1, w wytycznej 1.2 państwa zobowiązuje się również do wprowadzenia przepisów krajowych lub innych środków mających na celu zakazanie świadczenia pośrednictwa w stosunku do takiego sprzętu i towarów przez obywateli państw członkowskich i przedsiębiorców z tych krajów, niezależnie od pochodzenia sprzętu i towarów. Do celów niniejszego Zalecenia pośrednictwo oznacza: a) negocjowanie lub zawieranie transakcji kupna, sprzedaży lub dostawy odnośnych towarów z państwa trzeciego do innego państwa trzeciego; lub b) sprzedaż lub kupno odnośnych towarów znajdujących się w państwie trzecim w celu ich przekazania do innego państwa trzeciego. Jedynym i bardzo ograniczonym wyjątkiem wynikających z wytycznych 1.1 i 1.2 zakazów jest możliwość wydawania przez państwa zezwoleń na przywóz, wywóz i tranzyt takich towarów i sprzętu, jeżeli uda się udowodnić, że będą one używane do wyłącznego celu publicznej ekspozycji w muzeum z uwagi na ich znaczenie historyczne. Wynikające stąd ilości przekazywanych sprzętu i towarów powinny być odpowiednio niewielkie.

52. W celu skutecznego wdrożenia wytycznych 1.1 i 1.2 oraz kolejnych zobowiązań wynikających z niniejszego Zalecenia wszystkie państwa członkowskie Rady Europy powinny dokonać kompleksowego przeglądu istniejących odnośnych przepisów krajowych dotyczących kontroli handlu, związanych z tym środków administracyjnych i ich realizacji, w świetle wytycznych określonych w niniejszym Zaleceniu i ze szczególnym uwzględnieniem zakresu objętych nim towarów i działań. Wynikiem tego przeglądu ma być ustalenie, czy istniejące przepisy i środki są adekwatne, czy wymagają wzmocnienia, czy też wymagane są dodatkowe bądź nowe przepisy lub środki.

53. W celu zagwarantowania pewności prawa i zapewnienia jasności stosowania przez istotne zainteresowane strony, w szczególności funkcjonariuszy państwowych odpowiedzialnych za wdrażanie, monitorowanie i egzekwowanie krajowych środków kontroli, jak również wśród przedsiębiorców zajmujących się wytwarzaniem i promocją sprzętu do egzekwowania prawa lub handlem nim – wykaz sprzętu i towarów, którymi handel jest zakazany, określono w załączniku 1. Wykaz ten ma w zamierzeniu stanowić wspólne bazowe minimum sprzętu specjalnie opracowanego do wykonywania kary śmierci, stosowania tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania bądź niemającego poza powyższym innych praktycznych zastosowań. Dodatkowo poszczególne państwa członkowskie Rady Europy mogą uznać za niezbędne umieszczenie w ich krajowych wykazach zakazanych towarów dodatkowych pozycji, jakie uznają za stosowne.

**1.3. Państwa członkowskie powinny ustanowić wykaz zakazanych towarów i sprzętu obejmujący przynajmniej kategorie wyszczególnione w załączniku 1. Wykaz powinien być regularnie analizowany i aktualizowany w celu uwzględnienia zmian w rozwoju i charakterze stosowania takiego sprzętu, jak również zmian na odnośnych rynkach międzynarodowych.**

54. Jak określa wytyczna 1.3, powinien zostać wprowadzony wykaz towarów zakazanych, który powinien być poddawany regularnym przeglądom i w razie potrzeby aktualizowany. Ze względu na szybkie tempo zmian w rozwoju i charakterze stosowania takiego sprzętu oraz zmian na odnośnych rynkach międzynarodowych państwa powinny rozważyć prowadzenie takich przeglądów corocznie.

**1.4. Państwa członkowskie powinny zniszczyć wszelkie pozostające w ich jurysdykcji zapasy towarów i sprzętu wzmiankowanych w wykazie wskazanym w punkcie 1.3, chyba że będą one wykorzystywane w wyłącznym celu publicznej ekspozycji w muzeum z uwagi na ich znaczenie historyczne.**

<sup>43</sup> W stosunku do państw członkowskich Rady Europy należących również do Unii Europejskiej odnośnym terytorium celnym jest terytorium celne Unii określone w rozporządzeniu (UE) 2019/125.

55. Zalecenie w pierwszej kolejności odnosi się do regulacji handlu sprzętem służącym do egzekwowania prawa oraz innymi odnośnymi towarami, nie regulując ich produkcji. Wytyczna 1.4 jednakże zobowiązuje państwa członkowskie do zniszczenia wszelkich pozostałych zapasów sprzętu i towarów z natury swojej abuzywnych, uprzednio wytworzonych w ich jurysdykcji bądź przekazanych do niej i obecnie w niej pozostających. Ponownie jedyny i bardzo ograniczony wyjątek należy uczynić w przypadku publicznej ekspozycji takiego sprzętu i towarów w obiekcie o charakterze muzeum. Wynikające stąd ilości sprzętu i towarów powinny być odpowiednio niewielkie.

**1.5. Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby zakazane było reklamowanie sprzętu i towarów, o których mowa w pkt 1.3, jakimikolwiek środkami, w tym za pomocą technologii teleinformatycznych, internetu, telewizji, radia, mediów drukowanych i na targach.**

56. Ze względu na z natury abuzywny charakter sprzętu i towarów umieszczonych w wykazie w załączniku 1, których jedynym zastosowaniem są tortury i inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie i karanie bądź wykonywanie kary śmierci, państwa członkowskie powinny zapobiegać wszelkiej reklamie lub innej promocji takiego sprzętu, prowadzonej jakimikolwiek środkami, stosownie do wyszczególnienia w wytycznej 1.5. Zakaz ten powinien w szczególności obejmować wszelkie działania promocyjne prowadzone przez wytwórców, przedsiębiorstwa sprzedażowe lub marketingowe bądź pośredników, w tym z wykorzystaniem masowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych, internetu, telewizji, radio lub mediów drukowanych.

57. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na zapobieganie promocji takiego sprzętu i takich towarów na targach broni i sprzętu ochronnego odbywających się w państwach członkowskich Rady Europy. Według studium wykonalności w okresie 2014–2018 w przynajmniej 15 państwach członkowskich Rady Europy odbyły się przynajmniej 94 targi i pokazy broni i sprzętu ochronnego.<sup>44</sup> Studium wykonalności, jak również sprawozdania Komisji Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka ZPRE oraz organizacji pozarządowych udokumentowały promocję na tych imprezach sprzętu z natury abuzywnego przez przedsiębiorców z siedzibami zarówno w państwach członkowskich Rady Europy, jak i w innych państwach<sup>45</sup>. Wynika stąd odpowiedzialność organizatorów takich targów (oraz odnośnych podmiotów państw członkowskich współorganizujących, ułatwiających lub nadzorujących takie imprezy lub biorących w nich udział) za podejmowanie adekwatnych środków zapobiegawczych (np. wstępne badanie przedsiębiorców pragnących eksponować produkty i udostępniać materiały promocyjne na takich imprezach) i środków reakcji/zaradczych (np. zamykanie stanowisk przedsiębiorców, co do których ustalono, że wystawiają zakazane towary, jak również usuwanie ich przedstawicieli z takich imprez).

**1.6. Zakazane powinno być świadczenie pomocy technicznej w odniesieniu do jakichkolwiek zakazanych towarów i sprzętu, w tym w zakresie naprawy, rozwoju, produkcji, testowania, utrzymania, montażu i wszelkich innych usług technicznych, z wyjątkiem procedur konserwacyjnych i zachowawczych w muzeach. Pomoc taka może przyjmować formę wskazówek, poradnictwa, działalności szkoleniowej oraz przekazywania wiedzy i umiejętności. Dodatkowo zakazane powinno być prowadzenie szkoleń w zakresie używania jakichkolwiek zakazanych towarów i sprzętu.**

58. Zgodnie z wytyczną 1.6 świadczenie pomocy technicznej w odniesieniu do zakazanego sprzętu i towarów (szczegółowo opisanych w załączniku 1) również jest zakazane. Do celów niniejszego Zalecenia „pomoc techniczna” oznacza każde wsparcie techniczne związane z naprawami, opracowywaniem, wytwarzaniem, testowaniem, utrzymaniem, montażem lub serwisem technicznym wszelkiego innego rodzaju i może przyjmować takie formy, jak wskazówki, porady, przekazywanie wiedzy praktycznej lub umiejętności albo usługi konsultingowe. Dodatkowo podobnie zakazane jest zapewnianie szkoleń (tj. przekazywanie wiedzy, doświadczenia, umiejętności) z używania takiego sprzętu i towarów. Pomoc techniczna i szkolenia obejmują ustne formy pomocy lub szkoleń oraz ich formy elektroniczne.

59. Ponownie jedyny i bardzo ograniczony wyjątek od zakazów świadczenia pomocy technicznej odnosi się do muzealnych procedur konserwacyjnych i zachowawczych takiego sprzętu i towarów.

**1.7. Państwa członkowskie powinny zapewnić istnienie skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji za działania naruszające zakazy, o których mowa w pkt 1.2, 1.5 i 1.6.**

<sup>44</sup> W liczbie tej mieszczą się 32 odrębne istotne targi i wystawy odbywające się powtarzalnie (rocznie albo co dwa lata) w tym okresie.

<sup>45</sup> CDDH, Badanie wykonalności, listopad 2019 r., załącznik 1. Zob. również: Fundacja Badawcza Omega, Produkcja „narzędzi tortur”, handel nimi i ich stosowanie w Radzie Europy, styczeń 2018 r. (aktualizacja w czerwcu 2018 r.); Fundacja Badawcza Omega, Przegląd unijnego rozporządzenia przeciwko torturom, listopad 2020 r.

60. Wytyczna 1.7 wymaga, aby państwa członkowskie podjęły środki legislacyjne bądź inne niezbędne do zapewnienia pociągania do odpowiedzialności osób fizycznych i przedsiębiorstw za jakiegokolwiek naruszenia odnośnych krajowych środków kontroli zakazujących przywozu, wywozu, tranzytu, pośrednictwa i promocji w stosunku do sprzętu i towarów abuzywnych z natury (szczegółowo opisanych w załączniku 1) bądź udzielania w związku z nimi pomocy technicznej i szkoleń.

- Środki te powinny obejmować wprowadzenie „skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających” kar i innych sankcji za takie naruszenia.
- Mogą one obejmować kary pieniężne w znaczącej wysokości, a w razie potrzeby ściganie karne za poważne lub powtarzające się naruszenia. Przy opracowywaniu odpowiednich sankcji państwa członkowskie powinny kierować się wytycznymi określonymi w Zaleceniu Komitetu Ministrów CM/Rec(2016)3 dotyczącym biznesu i praw człowieka, pkt 3 i oraz ii (odpowiedzialność cywilna i karna za naruszenia praw człowieka związane z działalnością gospodarczą), jak również wskazaniami odnoszącymi się do środków administracyjnych i mechanizmów pozasądowych (pkt iii).

## **2. ŚRODKI DOTYCZĄCE WYWOZU I TRANZYTU NIEKTÓRYCH FARMACEUTYCZNYCH SUBSTANCJI CHEMICZNYCH**

61. Zważywszy na niesłabnące zaangażowanie wszystkich państw członkowskich Rady Europy na rzecz zniesienia kary śmierci stosownie do Protokołu nr 6 i Protokołu nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, niniejsze Zalecenie zawiera postanowienia (wyszczególnione w wytycznej 1) mające na celu zakazanie handlu sprzętem służącym do egzekwowania prawa oraz innymi odnośnymi towarami opracowanymi specjalnie w takich celach (jak szczegółowo opisano w załączniku 1).

62. Dodatkowo wytyczna 2 dostarcza państwom członkowskim Rady Europy wytycznych dotyczących wprowadzenia odpowiednich środków regulacji wywozu i tranzytu pewnych farmaceutycznych substancji chemicznych w celu zapobiegania ich przekazywaniu do niektórych użytkowników końcowych i następnie używaniu przez nich niezgodnie z przeznaczeniem do egzekucji metodą śmiertelnego zastrzyku w państwach stosujących jeszcze karę śmierci.

63. W przynajmniej pięciu krajach – Chinach, Gwatemali, Tajlandii, Wietnamie i Stanach Zjednoczonych – dożylnie podanie śmiertelnej dawki pewnych farmaceutycznych substancji chemicznych („śmiertelny zastrzyk”) stanowi prawną metodę wykonywania kary śmierci<sup>46</sup>.

64. We wszystkich krajach, których protokoły wykonywania kary śmierci metodą śmiertelnego zastrzyku są znane, środek uspokajający bądź znieczulający podawany jest jako jedyny element bądź jako komponent śmiertelnego zastrzyku. W pewnych krajach jednak pozyskiwanie takich środków znieczulających do śmiertelnych zastrzyków ze źródeł krajowych okazuje się utrudnione. W ciągu ostatniej dekady każdy producent środków służących do egzekucji z listy zatwierdzonej w USA przez Federalny Urząd Żywności i Leków wprowadził ścisły system kontroli mający na celu zapobieżenie przeznaczaniu produktów przez Służby Więzienne do użytku w egzekucjach metodą śmiertelnego zastrzyku<sup>47</sup>. Znamiennie w 2010 r. jedyny amerykański producent tiopentalu sodu zawiesił produkcję tej substancji, a następnie całkowicie wycofał się z rynku. W rezultacie przez szereg stanów zostały podjęte próby zaopatrywania się w innych krajach, w tym niektórych krajach europejskich.

65. Reagując na wspomniane próby zakupu, w grudniu 2011 r. Komisja Europejska wprowadziła zmiany do unijnego Rozporządzenia przeciwko Torturom w celu wprowadzenia wiążących środków kontroli wywozu ze wszystkich państw członkowskich UE pewnych środków znieczulających podwójnego zastosowania, które mają uprawnione zastosowania medyczne, lecz mogłyby zostać wykorzystane do egzekucji ludzi, jak na przykład tiopental sodu i pentobarbital.<sup>48</sup>

66. W 2016 r. unijne rozporządzenie przeciwko torturom zostało poddane dalszym zmianom w celu wprowadzenia zróżnicowanego systemu zezwoleń obejmującego generalne unijne zezwolenia na wywóz

<sup>46</sup> Amnesty International, Egzekucja metodą śmiertelnego zastrzyku – ćwierćwiecze państwowego trucicielstwa, ACT 50/007/2007, z dnia 4 października 2007 r.; Amnesty International, Po 60 latach Malediwy wznawiają wykonywanie kary śmierci, ASA 29/6764/2017, z dnia 20 lipca 2017 r.; Amnesty International, Dalsze informacje: Papua Nowa Gwinea planuje egzekucje, ASA 34/003/2013, z dnia 4 czerwca 2013 r. Tajwan również wymienia śmiertelny zastrzyk jako prawną metodę wykonywania kary śmierci, choć domyślną metodą jest rozstrzelanie, a do tej pory metodą śmiertelnego zastrzyku nie wykonano żadnej egzekucji. Ostatnio zaktualizowane w 2020 r. regulacje dotyczące wykonywania kary śmierci przewidują jednak również podanie środka uspokajającego przed wykonaniem egzekucji przez rozstrzelanie. Zob.: Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Chińskiej, Dekret nr 10904514050, zmiany do „Regulaminu wykonywania kary śmierci”, z dnia 15 lipca 2020 r.

<sup>47</sup> Lincoln Caplan, Koniec otwartego rynku substancji do śmiertelnych zastrzyków (The End of The Open Market For Lethal-Injection Drugs), z dnia 21 maja 2016 r., <https://www.newyorker.com/news/news-desk/the-end-of-the-open-market-for-lethal-injection-drugs>.

<sup>48</sup> Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 1352/2011 z dnia 20 grudnia 2011 r. zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 1236/2005, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 21 grudnia 2011 r., L.338/31, załącznik III, art. 4.

niektórych farmaceutycznych substancji chemicznych jedynie do państw, które zniosły karę śmierci<sup>49</sup>, aby zapewnić skuteczną regulację bez nieuzasadnionych ograniczeń ani opóźnień w przekazywaniu takich substancji chemicznych do zastosowań medycznych lub weterynaryjnych lub do innych uprawnionych celów, jak również bez nakładania nieproporcjonalnych obciążeń na państwa i na producentów farmaceutycznych substancji chemicznych.

67. Dodatkowo w zmienionym rozporządzeniu wprowadzono system globalnych zezwoleń na wywóz ważnych na okres do trzech lat z możliwością przedłużenia na kolejne dwa lata. System ten zminimalizował obciążenia regulacyjne nakładane na przedsiębiorców w zakresie wywozu leków ratujących życie, bowiem nie wymaga się ubiegania o indywidualne zezwolenia na wywóz dla każdej dostawy. Aby otrzymać globalne zezwolenie na wywóz, przedsiębiorca musi wykazać istnienie odpowiednich środków kontrolnych zapobiegających sprzedaży tych leków na użytek egzekucji.

68. Ramy wprowadzone unijnym rozporządzeniem przeciwko torturom mogą służyć za rozwiązanie modelowe dla państw członkowskich przy wdrażaniu niniejszego Zalecenia.

**2.1. Państwa członkowskie powinny regulować i objąć systemem zezwoleń wywóz i tranzyt niektórych farmaceutycznych substancji chemicznych w celu wykluczenia ich przekazywania na użytek egzekucji metodą śmiertelnego zastrzyku w państwach stosujących jeszcze karę śmierci. Działania państw członkowskich nie powinny ograniczać handlu tymi substancjami do celów medycznych, weterynaryjnych i innych uprawnionych celów.**

69. Stosownie do powyższego, zgodnie z wytyczną 2.1, państwa członkowskie powinny regulować i objąć systemem zezwoleń wywóz i tranzyt niektórych farmaceutycznych substancji chemicznych w celu wykluczenia ich przekazywania na użytek egzekucji metodą śmiertelnego zastrzyku w państwach stosujących jeszcze karę śmierci. Przy wprowadzaniu takich krajowych środków kontroli państwa członkowskie nie powinny jednak nakładać ograniczeń na handel takimi substancjami chemicznymi do uprawnionych celów medycznych, weterynaryjnych i innych.

70. Ustalenie najodpowiedniejszych środków, jakie należy wprowadzić, i wyważenie interesów stanowi odpowiedzialność danego państwa członkowskiego Rady Europy.

71. Możliwym do rozważenia dla państw członkowskich Rady Europy podejściem są ramy ustanowione na podstawie unijnego rozporządzenia przeciwko torturom, które, zgodnie z powyższym opisem, stosują zróżnicowany system procedur dla zezwoleń na wywóz zależnie od tego, czy dane farmaceutyczne substancje chemiczne są eksportowane do państwa, które zniosło karę śmierci, czy też do państwa, które ją zachowuje.

**2.2. Regulacja powinna obejmować farmaceutyczne substancje chemiczne wymienione w załączniku 2, a wykaz powinien być poddawany regularnym przeglądom, w razie konieczności zaś aktualizacjom w celu uwzględnienia zmian w zakresie wytwarzania takich substancji chemicznych, handlu nimi i ich zastosowań.**

72. Zgodnie z wytyczną 2.2 państwa członkowskie powinny wprowadzić regulację wywozu i tranzytu wszystkich farmaceutycznych substancji chemicznych wskazanych w załączniku 2 do Zalecenia. Choć konkretny wykaz farmaceutycznych substancji chemicznych do objęcia kontrolą przez każde państwo członkowskie Rady Europy zgodnie z wytyczną 2 pozostaje do ostatecznego uznania danego państwa, szczególnie pożądanym jest zachowanie wspólnego podejścia i prowadzenie wspólnego wykazu substancji chemicznych, jak szczegółowo opisano w załączniku 2. Takie wspólne podejście po pierwsze pomogłoby ograniczyć ryzyko, że jedno z państw członkowskich nie ureguluje, a tym samym nie wykluczy, przekazywania niektórych farmaceutycznych substancji chemicznych używanych do śmiertelnych zastrzyków, osłabiając w ten sposób działania innych państw członkowskich Rady Europy, kontrolujących i ograniczających handel daną substancją; po drugie zaś jednolity wykaz kontrolny da jasność eksporterom i, ogólniej, sektorowi farmaceutycznemu oraz ograniczy opóźnienia i potencjalne trudności w zaopatrywaniu się w uprawnione (i potencjalnie ratujące życie) farmaceutyczne substancje chemiczne.

73. Należy pamiętać, że farmaceutyczne substancje chemiczne pozyskiwane na potrzeby śmiertelnych zastrzyków stanowią potencjalnie ratujące życie leki opracowane w celu ratowania i ułatwiania życia pacjentów, nie zaś pozbawiania życia osadzonych. Mają one unikalny status ważnych produktów chroniących, podtrzymujących i ułatwiających ludzkie życie na całym świecie. Ograniczanie sprzedaży leków może mieć negatywne skutki dla uprawnionego handlu i dostępności dla pacjentów, co należy uwzględnić przy rozważaniu takich środków.

<sup>49</sup> Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2134 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 listopada 2016 r. zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 1236/2005, z grudnia 2016 r.

74. Wykaz w załączniku 2 ogranicza się obecnie do pewnych konkretnych krótko- i średnioślugo działających barbituranowych środków znieczulających stosowanych bądź zatwierdzonych do stosowania w procedurach podawania śmiertelnego zastrzyku. Wykaz ten aktualnie nie obejmuje wszystkich krótko- i średnioślugo działających barbituranowych środków znieczulających stosowanych bądź zatwierdzonych do stosowania w procedurach podawania śmiertelnego zastrzyku ani dodatkowych środków chemicznych powszechnie stosowanych wraz ze środkami znieczulającymi jako komponenty śmiertelnych zastrzyków. Tych dodatkowych leków nie ujęto w wykazie w załączniku 2 z powodu wdrożenia przez ich producentów odpowiednich środków kontrolnych mających zapobiec ich sprzedaży do użytku przy wykonywaniu kary śmierci. W świetle skutecznej samoregulacji przedsiębiorców farmaceutycznych dalsza regulacja nakładałaby nadmierne obciążenia na uprawniony handel, ograniczając w ten sposób dostępność leków dla pacjentów bez osiągnięcia dodatkowych korzyści.

75. Zamieszczony w załączniku 2 wykaz środków wymagających zezwolenia na wywóz w celu zapobieżenia ich użyciu do egzekucji metodą śmiertelnego zastrzyku obejmuje jedynie: (a) konkretne farmaceutyczne substancje chemiczne, które były uprzednio stosowane bądź są obecnie zatwierdzone do stosowania w śmiertelnych zastrzykach w kraju, który nie zniósł kary śmierci; (b) dla których sektor farmaceutyczny nie wprowadził wystarczającej kontroli dystrybucji w celu wykluczenia ich użycia niezgodnie z przeznaczeniem do wykonywania kary śmierci.

76. W wytycznej 2.2 zaleca się również, aby wykaz farmaceutycznych substancji chemicznych określonych w załączniku 2 poddawano regularnym przeglądom, a w razie konieczności aktualizacjom w celu uwzględnienia zmian w zakresie wytwarzania takich substancji chemicznych, handlu nimi i ich zastosowań. Powyższe podkreśla potrzebę zachowania przez państwa członkowskie Rady Europy szczególnej czujności w zakresie rozwoju sektora farmaceutycznego oraz zmienności wzorców zastosowania farmaceutycznych substancji chemicznych do egzekucji metodą śmiertelnego zastrzyku wynikającej z przyjmowania bądź przedłużania (bądź też zawieszania, a nawet znoszenia) kary śmierci przez poszczególne kraje bądź ze zmian w metodologii wykonywania kary śmierci oraz wprowadzania w tym celu stosowania nowych substancji w krajach zachowujących karę śmierci.

77. Jak wskazano powyżej, szczególnie pożądane jest zachowanie wspólnego podejścia i prowadzenie wspólnego wykazu substancji chemicznych, jak szczegółowo opisano w załączniku 2. W konsekwencji państwa członkowskie Rady Europy powinny rozważyć mechanizmy do prowadzenia przeglądów substancji chemicznych umieszczonych w wykazie w załączniku 2 w sposób skoordynowany, z pomocą CDDH. Przy dokonywaniu przeglądu załącznika 2 państwa powinny nadto konsultować się z ekspertami trzecimi i przedstawicielami sektora farmaceutycznego w celu uniknięcia ryzyka niezamierzonego wpływu na uprawniony handel lekami bądź wprowadzenia zmian mogących mieć niezamierzone negatywne skutki.

**2.3. Państwa członkowskie powinny zapewnić istnienie skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji za działania naruszające regulacje, o których mowa w pkt 2.1.**

78. W wytycznej 2.3 państwa członkowskie wzywa się do zapewnienia (tj. wprowadzenia i skutecznego wdrożenia) „skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających” sankcji za naruszenia krajowych środków kontrolnych przewidzianych w wytycznej 2.1.

### **3. ŚRODKI DOTYCZĄCE HANDLU TOWARAMI I SPRZĘTEM DO EGZEKWOWANIA PRAWA**

79. W poprzedzającym niniejsze Zalecenie studium wykonalności przyjrano się promocji i handlowi sprzętu i towarów służących do egzekwowania prawa, jakie mogłyby zostać użyte i były używane do stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przy czym ustalono, że taka działalność handlowa jest „szeroko rozprzestrzeniona w regionie Rady Europy, zarówno w aspekcie państw, jak i podmiotów gospodarczych biorących w niej udział”<sup>50</sup>. Podobne ustalenia udokumentowały Komisja Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka ZPRE<sup>51</sup> i niektóre organizacje pozarządowe<sup>52</sup>. Działania te wymagają objęcia kontrolą za pomocą środków opisanych poniżej w celu zapewnienia, aby dane sprzęty i towary, jak również związane z nimi szkolenia i pomoc techniczna, nie były przekazywane do użytkowników końcowych dopuszczających się naruszeń. Jakkolwiek użytkownikami takimi są głównie szeroko pojęci funkcjonariusze porządku prawnego<sup>53</sup>, reakcji wymaga również możliwość

<sup>50</sup> CDDH, Badanie wykonalności, załącznik 1, pkt 4.

<sup>51</sup> Komisja Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka ZPRE, Wzmocnienie regulacji międzynarodowych przeciwko handlowi towarami używanymi do tortur i wykonywania kary śmierci, sprawozdanie, dok. 14454, z dnia 15 grudnia 2017 r., zob. w szczególności s. 9–11.

<sup>52</sup> Fundacja Badawcza Omega, Produkcja „narzędzi tortur”, handel nimi i ich stosowanie w Radzie Europy, styczeń 2018 r. (aktualizacja w czerwcu 2018 r.); zob. również: Fundacja Badawcza Omega, Przegląd Unijnego Rozporządzenia Przeciwko Torturom, listopad 2020 r.; Amnesty International i Fundacja Badawcza Omega, Europejski handel technologią egzekucji i tortur, maj 2015 r.

<sup>53</sup> Zob. Kodeks ONZ postępowania funkcjonariuszy porządku prawnego, przyjęty Rezolucją 34/169 Zgromadzenia Ogólnego z dnia 17 grudnia 1979 r., komentarz do art. 1, gdzie stwierdza się: „a) Termin «funkcjonariusze porządku prawnego» obejmuje wszystkich funkcjonariuszy egzekwowania prawa, czy to z mianowania, czy z wyboru, którzy wykonują uprawnienia policyjne, w szczególności

przekazania tych towarów i ich użycia przez innych funkcjonariuszy państwowych (np. pracowników służby zdrowia stosujących pewne środki ograniczające swobodę ruchu) bądź przez odnośne podmioty niepaństwowe (np. pracowników prywatnej firmy ochroniarskiej posługujących się pałkami, drażniącymi substancjami chemicznymi bądź urządzeniami do elektrowstrząsów).

**3.1. Państwa członkowskie powinny ustanowić skuteczne krajowe środki kontroli wywozu i tranzytu w odniesieniu do towarów i sprzętu służących do egzekwowania prawa, które mogą służyć uprawnionym celom przy zastosowaniu zgodnym z międzynarodowymi i regionalnymi standardami praw człowieka oraz innymi właściwymi standardami dotyczącymi stosowania siły, lecz mogą być używane niezgodnie z przeznaczeniem przez funkcjonariuszy porządku prawnego i innych funkcjonariuszy do tortur i innego niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Do środków tych zaliczać się mogą:**

80. W wytycznej 3.1 wszystkie państwa członkowskie Rady Europy wzywa się do ustanowienia skutecznych krajowych środków kontroli wywozu i tranzytu względem sprzętu i towarów służących do egzekwowania prawa, które mogą spełniać uprawnione funkcje przy stosowaniu ich zgodnie z międzynarodowymi i regionalnymi standardami praw człowieka, lecz mogą zostać wykorzystane przez funkcjonariuszy porządku prawnego do torturowania ludzi bądź ich okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

**3.1.1. objęcie kontrolą wywozu i tranzytu takich towarów i sprzętu przez system zezwoleń, o którym mowa w pkt 3.2.**

81. W niniejszej wytycznej podkreślono pięć ważnych składowych takich krajowych systemów kontroli wywozu i tranzytu, przy czym w wytycznej 3.1.1 określono wymóg ustanowienia skutecznego systemu wydawania zezwoleń, który następnie szczegółowo opisano w wytycznej 3.2.

**3.1.2. ustanowienie wykazu kontrolowanych towarów i sprzętu obejmującego przynajmniej kategorie wyszczególnione w załączniku 3. Wykaz powinien być regularnie analizowany w celu uwzględnienia zmian w rozwoju i charakterze stosowania takich towarów i sprzętu, jak również zmian na odnośnych rynkach międzynarodowych;**

82. W wytycznej 3.1.2. zaleca się, aby wszystkie państwa członkowskie wprowadziły krajowe wykazy kontrolne sprzętu i towarów służących do egzekwowania prawa, których wywóz i tranzyt powinny być regulowane, obejmujące przynajmniej kategorie wyszczególnione w załączniku 3. Wykaz ten został opracowany w odniesieniu do zakresu sprzętu do egzekwowania prawa, którego wywóz jest obecnie objęty kontrolą przez większość państw członkowskich Rady Europy, co zatem powinno się uważać za wspólne bazowe minimum.

83. Należy przyznać, że załącznik 3 nie uwzględnia szeregu typów sprzętu – na przykład standardowych kajdanek, ręcznej broni do zadawania ciosów (takiej jak pałki i kije), jak również pocisków kinetycznych wyrzucanych za pomocą broni (takich jak gumowe i plastikowe naboje) – często używanych niezgodnie z przeznaczeniem przez funkcjonariuszy porządku prawnego do stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, jak dokumentowały to organy praw człowieka ONZ, organy regionalne (np. Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu – CPT) i organizacje pozarządowe.

84. Niektóre państwa członkowskie Rady Europy obecnie obejmują kontrolą wywóz niektórych z tych dodatkowych kategorii, wszystkie zaś państwa członkowskie powinny rozważyć, czy należy je uwzględnić w krajowych systemach kontroli dodatkowo, obok towarów wymienionych w załączniku 3. Ponadto w wytycznej 3.1.2 państwa członkowskie Rady Europy zachęca się do regularnych przeglądów krajowych list kontrolnych w celu uwzględnienia zmian w rozwoju i charakterze stosowania takich towarów i sprzętu, jak również zmian na odnośnych rynkach międzynarodowych.

85. Profesjonalne szkolenia funkcjonariuszy więziennictwa i porządku prawnego z zakresu właściwego posługiwania się odpowiednim sprzętem ochronnym i krępującym mogą służyć wzmocnieniu i operacjonalizacji standardów i dobrych praktyk w zakresie praw człowieka. Organizacje międzynarodowe i pozarządowe zgłaszały jednak przypadki szkolenia funkcjonariuszy porządku prawnego z metod abuzywnych. Niektóre podmioty z państw członkowskich Rady Europy i przedsiębiorstwa z siedzibami w tych państwach świadczyły pomoc techniczną lub zapewniały odnośne szkolenia na rzecz funkcjonariuszy porządku prawnego z innych państw członkowskich i państw nienależących do Rady Europy. W pewnych

---

prawo do stosowania aresztu albo zatrzymania. b) W krajach, w których uprawnienia policyjne są wykonywane przez władze wojskowe, niezależnie od umundurowania, bądź przez państwowe siły bezpieczeństwa, uważa się, że definicja funkcjonariuszy porządku prawnego obejmuje funkcjonariuszy takich służb”.

przypadkach jednak obejmowało to szkolenie z technik takich jak wiązanie razem dłoni i stóp bądź stosowanie pałek, co zostało uprzednio potępione przez CPT.<sup>54</sup>

86. W związku z powyższym w pkt 6 preambuły niniejszego Zalecenia podkreślono „ogromną wagę” wstępnych i okresowych szkoleń dla funkcjonariuszy porządku prawnego w zakresie właściwego korzystania z sprzętu do egzekwowania prawa zgodnie ze standardami praw człowieka i wynikającej stąd potrzeby zapobiegania szkoleniom z abuzywnych praktyk obchodzenia tych standardów.

**3.1.3.** objęcie kontrolą świadczenia pomocy technicznej i szkoleń w zakresie używania towarów i sprzętu, o których mowa w pkt 3.1.2.

87. Powyższe zostało dalej podkreślone w wytycznej 3.1.3, w której zaleca się, aby wszystkie państwa członkowskie Rady Europy objęły kontrolą świadczenie pomocy technicznej i zapewnianie szkoleń z posługiwania się sprzętem i towarami do egzekwowania prawa, o których mowa w wytycznej 3.1.2.

**3.1.4.** objęcie kontrolą świadczenia usług pośrednictwa w zakresie towarów i sprzętu, o których mowa w pkt 3.1.2;

88. Z tych samych względów państwa członkowskie powinny również objąć kontrolą świadczenie usług pośrednictwa w związku z tymi towarami, jak określono w wytycznej 3.1.4.

**3.1.5.** zapewnienie istnienia skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji za działania naruszające środki kontroli, o których mowa w pkt 3.1.1, 3.1.3 i 3.1.4.

89. Treść wytycznej 3.1.5. pokrywa się z wytyczną 1.7.

**3.2.** Państwa członkowskie powinny ustanowić skutecznie środki krajowe dotyczące objęcia towarów i sprzętu, o których mowa w pkt 3.1, systemem zezwoleń, na przykład:

90. W wytycznej 3.2 dla wszystkich państw członkowskich wprowadza się wymóg ustanowienia skutecznych krajowych środków dotyczących udzielania zezwoleń na wywóz i tranzyt sprzętu i towarów do egzekwowania prawa (jak również pomocy technicznej i szkoleń), które mogłyby zostać użyte do stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, wyszczególniając cztery ważne składowe takich środków.

**3.2.1.** udzielanie *ad casum* zezwoleń na wywóz towarów i sprzętu, o których mowa w pkt 3.1.2. *Oдноśne zezwolenie powinno być wydawane jedynie po przedstawieniu szczegółowego wniosku potencjalnego eksportera zawierającego zaświadczenie o końcowym przeznaczeniu bądź równoważne pisemne zapewnienie pochodzące od zamierzonego odbiorcy bądź go dotyczące, z wyszczególnieniem charakteru i ilości towarów, użytkownika końcowego i charakteru zamierzonego zastosowania. Nie jest wymagane zezwolenie na wywozy do krajów trzecich, jeżeli towary i sprzęt mają być używane przez personel wojskowy albo cywilny państwa członkowskiego, które uczestniczy w operacji pokojowej bądź zarządzania kryzysowego Narodów Zjednoczonych albo organizacji regionalnej w danym kraju trzecim albo w operacji znajdującej oparcie w umowach zawartych między państwami członkowskimi a państwami trzecimi w dziedzinie obronności, z przeznaczeniem do użycia przez personel oдноśnego państwa członkowskiego. Właściwe organy powinny skontrolować, czy warunek ten został spełniony. Wywóz nie może nastąpić w czasie trwania takiej kontroli;*

91. W wytycznej 3.2.1 wymaga się, aby państwa udzielały *ad casum* zezwoleń na wywóz sprzętu i towarów wskazanych w wytycznej 3.1.2. Oдноśne zezwolenie powinno być wydawane jedynie po przedstawieniu szczegółowego wniosku potencjalnego eksportera zawierającego zaświadczenie o końcowym przeznaczeniu bądź inne pisemne zapewnienie pochodzące od zamierzonego odbiorcy z wyszczególnieniem charakteru i ilości towarów, użytkownika końcowego i charakteru zamierzonego zastosowania.

92. Środki ustanowione na podstawie wytycznej 3.2.1 są niezbędne po pierwsze dla umożliwienia państwu wydającemu zezwolenie dokonania skutecznej oceny ryzyka użycia takich produktów do tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania przez zamierzonego użytkownika końcowego, jak opisano w wytycznej 3.2.2. Po drugie środki te umożliwiają następczą weryfikację, czy

<sup>54</sup> Zob. np. Komisja Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, Wzmocnienie regulacji międzynarodowych przeciwko handlowi towarami używanymi do tortur i wykonywania kary śmierci, dok. 14454, z dnia 15 grudnia 2017 r., pkt 30; zob. również: Fundacja Badawcza Omega, Produkcja „narzędzi tortur”, handel nimi i ich stosowanie w Radzie Europy, styczeń 2018 r. (aktualizacja w czerwcu 2018 r.), s. 72–73.



całość wywozu dotarła do zamierzonego użytkownika końcowego, a żadna część nie została skierowana do innego użytkownika końcowego w danym kraju bądź w innym miejscu. Po trzecie środki te umożliwiają państwu członkowskiemu Rady Europy prowadzenie następczego monitoringu rzeczywistego końcowego zastosowania danych towarów. W sytuacjach, gdy informacje te nie są udzielane, są niekompletne bądź wzbudzają obawy co do charakteru użytkownika końcowego lub zastosowania końcowego, nie należy udzielać zezwolenia do czasu pełnego i satysfakcjonującego rozwiązania tych kwestii.

93. Zgodnie z wytyczną 3.2.1 wspomniane zezwolenie na wywóz nie jest wymagane, jeżeli towary mają zostać przekazane personelowi eksportującego państwa członkowskiego Rady Europy i następnie użyte przez ten personel w ramach operacji pokojowej pod auspicjami ONZ bądź organizacji regionalnej (np. Unii Europejskiej, OBWE, Unii Afrykańskiej) lub na podstawie umowy wojskowej między danym państwem członkowskim a państwem nienależącym do Rady Europy do użytku przez personel danego państwa członkowskiego.

94. Aby jednak owo ograniczone wyłączenie było dopuszczalne, właściwe organy państwa członkowskiego Rady Europy powinny zweryfikować, czy warunek ten został w pełni spełniony, tj. czy towary te są rzeczywiście używane do takich operacji i jedynie przez personel wojskowy albo cywilny danego państwa członkowskiego Rady Europy z zachowaniem skutecznych środków wykluczających użycie przez innych użytkowników końcowych w danym kraju bądź innym miejscu albo przekazanie do takich użytkowników końcowych. W toku weryfikacji (tym bardziej w przypadkach, gdy jest ona utrudniana bądź niepełna w stosunku do użytkowników końcowych i zastosowania końcowego), wywóz nie powinien się odbywać.

95. Choć takie przekazanie jest wyłączone ze standardowego krajowego systemu kontroli, na eksportującym państwie członkowskim spoczywa wynikający z prawa międzynarodowego obowiązek zapewnienia, aby żadne z przekazywanych towarów nie były używane do tortur ani innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania ani do wykonywania kary śmierci.

96. W związku z powyższym każde takie przekazanie powinno być wstrzymywane w sytuacjach, w których zachodzą uzasadnione podstawy, by sądzić, że przekazywane towary i sprzęt były, są lub istnieje ryzyko, że zostaną użyte do wykonywania kary śmierci, tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania bądź taka zmiana ich przeznaczenia jest prawdopodobna.

**3.2.2. zapewnienie, aby ocena wniosków o udzielenie zezwolenia na wywóz albo tranzyt obejmowała ocenę ryzyka przekazania lub użycia towarów i sprzętu, o których mowa w pkt 3.1.2., do celów tortur bądź innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania; Ocena ta powinna uwzględniać stosowne wyroki sądów międzynarodowych oraz informacje przekazywane przez właściwe autorytatywne organy międzynarodowe i krajowe na temat zastosowania i regulacji towarów i sprzętu przez proponowanych użytkowników końcowych; do pozostałych istotnych informacji możliwych do uwzględnienia zaliczają się wyroki sądów krajowych, sprawozdania i inne informacje opracowane przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego oraz informacje na temat ograniczeń wywozu towarów i sprzętu, o których mowa w załącznikach 1 i 3, stosowanych w kraju przeznaczenia.**

97. W wytycznej 3.2.2 podkreśla się znaczenie zapewnienia przez państwa członkowskie, by przy rozpatrywaniu wszelkich wniosków o udzielenie zezwolenia na wywóz albo tranzyt uwzględniona była ocena ryzyka skierowania bądź wykorzystania sprzętu i towarów objętych wytyczną 3.1.2 (towary z załącznika 3) przez zamierzonego użytkownika końcowego do stosowania tortur bądź innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania bądź skierowania ich do innego użytkownika końcowego w danym kraju przeznaczenia bądź w innym miejscu.

- Jako minimum przy wszystkich takich ocenach państwa członkowskie powinny uwzględniać stosowne wyroki sądów międzynarodowych oraz informacje przekazywane przez właściwe autorytatywne organy międzynarodowe i krajowe na temat stosowania i regulacji towarów i sprzętu przez proponowanych użytkowników końcowych.
- Do informacji tych powinny zaliczać się oświadczenia, komentarze ogólne, zalecenia, komentarze tematyczne i inne wytyczne dotyczące odpowiedniego regulowaniem stosowania sprzętu do egzekwowania prawa, przekazywane przez właściwe organy i podmioty ONZ (jak np. Komitet ONZ przeciwko Torturom, Podkomitet ONZ ds. zapobiegania torturom i innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu, specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur, Komitet Praw Człowieka, Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka), Rady Europy (szczególnie Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom), jak również inne organizacje.

- Należy ponadto uwzględniać informacje takie jak sprawozdania, materiały informacyjne, oświadczenia i inne informacje dotyczące konkretnych regulacji, stosowania i nadużywania danego sprzętu w krajach przeznaczenia, pochodzące od powyższych podmiotów oraz innych właściwych podmiotów krajowych (np. rzecznika praw obywatelskich, krajowych instytucji praw człowieka, krajowych mechanizmów prewencji). Obejmuje to też informacje dotyczące ratyfikowania, promowania i przestrzegania przez potencjalnych odbiorców kluczowych aktów przeciwko stosowaniu tortur, tj. MPPOiP, Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania i Protokół fakultatywny do niej, jak również informacje na temat wyjaśniania przez potencjalnego odbiorcę zgłaszanych nadużyć, a w razie potrzeby ścigania sprawców (tj. standardy odpowiedzialności).
- Pozostałe istotne informacje, możliwe do uwzględnienia przez państwa członkowskie, obejmują dostępne wyroki sądów krajowych, sprawozdania i inne informacje opracowane przez międzynarodowe i krajowe organizacje pozarządowe zajmujące się prawami człowieka, inne organizacje społeczeństwa obywatelskiego i media na temat regulacji, stosowania i potencjalnego nadużywania takiego sprzętu przez funkcjonariuszy porządku prawnego w kraju przeznaczenia, jak również informacje uzyskane bądź opracowane przez stosowny personel ambasad. Dodatkowo uwzględnić można informacje dotyczące ograniczeń wywozu towarów z załączników 1 i 3 stosowanych przez kraj przeznaczenia.

**3.2.3. zapewnienie wstrzymania zezwolenia na wywóz, gdy zachodzą uzasadnione podstawy, by sądzić, że wnioskowane sprzęt i towary zostaną użyte do tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania;**

98. W wytycznej 3.2.3. wymaga się, aby państwa członkowskie dopilnowały, by wstrzymano wydanie zezwolenia na wywóz, gdy zachodzą uzasadnione podstawy, by sądzić, że wnioskowane sprzęt i towary zostaną użyte do tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania przez organ porządku prawnego lub dowolną osobę prawną lub osobę fizyczną. Podobne odpowiednie przepisy należy wprowadzić w stosunku do farmaceutycznych substancji chemicznych regulowanych odrębnie na podstawie wytycznej 2.

**3.2.4. cofnięcie zezwolenia na wywóz w toku, jeżeli zachodzą uzasadnione podstawy, by sądzić, że przekazywane towary i sprzęt były, są lub istnieje ryzyko, że zostaną użyte do tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania bądź taka zmiana ich przeznaczenia jest prawdopodobna;**

99. Zgodnie z wytyczną 3.2.4 w przypadku zmiany okoliczności po udzieleniu przez właściwe organy zezwolenia na wywóz w taki sposób, że zachodzą uzasadnione podstawy by sądzić, że przekazywane sprzęt i towary były, są lub istnieje ryzyko, że zostaną użyte do tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania bądź taka zmiana ich przeznaczenia jest prawdopodobna, właściwe organy powinny podjąć sprawne i odpowiednie działania w kierunku cofnięcia zezwoleń, a także wstrzymania jakiegokolwiek przekazania, które jest w toku albo ma się odbyć. Podobne odpowiednie przepisy należy wprowadzić w stosunku do farmaceutycznych substancji chemicznych regulowanych odrębnie na podstawie wytycznej 2.

**3.2.5. zapewnienie zakazu tranzytu towarów i sprzętu, o których mowa w pkt 3.1.2, gdy osoba, podmiot lub organ wykonujące tranzyt wiedzą, że jakkolwiek część dostawy takich towarów i sprzętu zamierzona jest do użycia na cele tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania;**

100. W wytycznej 3.2.5. wymaga się, aby państwa członkowskie zapewniły zakazanie tranzytu towarów i sprzętu, o których mowa w wytycznej 3.1.2 (towary z załącznika 3), gdy osoba, podmiot lub organ wykonujące tranzyt wiedzą, że jakkolwiek część dostawy takich towarów i sprzętu zamierzona jest do użycia na cele tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Podobne odpowiednie przepisy należy wprowadzić w stosunku do farmaceutycznych substancji chemicznych regulowanych odrębnie na podstawie wytycznej 2.

**3.2.6. prowadzenie ewidencji wszelkich zezwoleń na wywóz, zgód na tranzyt, zezwoleń na świadczenie usług pośrednictwa, odnośnych szkoleń i pomocy technicznej;**

101. W wytycznej 3.2.6. zaleca się państwom członkowskim zakładanie i prowadzenie ewidencji wszelkich zezwoleń na wywóz, zgód na tranzyt, zezwoleń na świadczenie usług pośrednictwa, odnośnych szkoleń i pomocy technicznej. Wspomniane ewidencje krajowe powinny zawierać szczegółowe informacje na temat odnośnych zezwoleń oraz faktycznych wywozów/przekazań sprzętu, pomocy technicznej i

szkoleń. Państwa zachęca się do ujmowania w takich ewidencjach szczegółowych informacji na temat ilości, wartości, modelu/typu towarów objętych zezwoleniem i przekazanych, charakteru odnośnej pomocy technicznej i odnośnych szkoleń, danych na temat eksportera, importera, zamierzonego zastosowania końcowego i zamierzonych użytkowników końcowych, odpowiednio do okoliczności. Dane te powinny być przechowywane przez okres minimum dziesięciu lat. Podobne odpowiednie przepisy należy wprowadzić w stosunku do farmaceutycznych substancji chemicznych regulowanych odrębnie na podstawie wytycznej 2.

**3.2.7. publikowanie rocznego krajowego sprawozdania z działalności obejmującego informacje na temat liczby otrzymanych wniosków, objętych nimi towarów i krajów oraz podjętych w ich sprawie decyzji;**

102. Na podstawie wytycznej 3.2.7 wszystkie państwa członkowskie powinny publikować roczne krajowe raporty ze swoich działań, obejmujące informacje na temat liczby otrzymanych wniosków, objętych nimi towarów i krajów oraz wydanych w ich sprawie decyzji.

- Informacje te powinny być przedstawiane w sposób terminowy, aby umożliwić sprawowanie odpowiedniego nadzoru nad polityką i praktyką państw członkowskich w tym obszarze przez przedstawicieli pochodzących z wyboru, niezależne podmioty i organizacje społeczeństwa obywatelskiego.
- Wspomniane wymogi dotyczące informacji publicznych należy uważać za wspólne bazowe minimum, państwa członkowskie zachęca się zaś do przedstawiania dalszych mających znaczenie informacji, w tym co do ilości, wartości i charakteru sprzętu, proponowanego zastosowania końcowego i proponowanych użytkowników końcowych.
- Państwom członkowskim zaleca się nadto ustanowienie procedur terminowego zawiadamiania władzy ustawodawczej o wszelkich decyzjach uwzględniających albo odrzucających wnioski o udzielenie zezwolenia na wywóz, jak również o wszelkich decyzjach uchylających wydane zezwolenie na wywóz, wraz z powodami podjęcia każdej takiej decyzji.
- Podobne odpowiednie przepisy należy wprowadzić w stosunku do farmaceutycznych substancji chemicznych regulowanych odrębnie na podstawie wytycznej 2.

**3.2.8. wymiana informacji z państwami członkowskimi Rady Europy na temat decyzji w przedmiocie zezwoleń (liczba wniosków, odnośne typy towarów i sprzętu oraz kraje) oraz, zależnie od dostępności, rzeczywistych wywozów.**

103. W wytycznej 3.2.8 na państwa członkowskie Rady Europy nakłada się wymóg wymiany informacji na temat decyzji w sprawie udzielania zezwoleń oraz, zależnie od dostępności, rzeczywistych wywozów.

- Wymiana ta będzie odbywać się między państwami na zasadach poufności, a jej celem jest dostarczanie wszystkim państwom członkowskim informacji na potrzeby ocen ryzyka dotyczących potencjalnych wzbudzających zaniepokojenie użytkowników końcowych i ryzyka zmiany przeznaczenia.
- Powyższe środki związane z przejrzystością są również ważne dla zapewnienia wywiązywania się przez wszystkie państwa członkowskie ze zobowiązań wynikających z Zalecenia.
- CDDH opracuje do rozważenia przez państwa członkowskie propozycje dotyczące wymiany zalecanych informacji, częstotliwości i mechanizmów tej wymiany.
- Podobne odpowiednie przepisy należy wprowadzić w stosunku do farmaceutycznych substancji chemicznych regulowanych odrębnie na podstawie wytycznej 2.

#### **4. WYMIANA I UPOWSZECHNIANIE INFORMACJI ORAZ WSPÓŁPRACA**

*Państwa członkowskie powinny korzystać z platformy internetowej Rady Europy poświęconej prawom człowieka i biznesowi do wymiany informacji i najlepszych praktyk, z wyraźnym uwzględnieniem upowszechniania odnośnych przepisów krajowych i związanych z nimi procedur administracyjnych w celu ułatwienia zarówno skutecznego wdrożenia środków na szczeblu krajowym, jak i współpracy międzynarodowej. Platforma i związane z nią środki mogą ułatwiać upowszechnianie informacji w*

*środowisku przedsiębiorców i wśród innych kluczowych zainteresowanych stron w celu budowania świadomości na temat spoczywających na nich odnośnych obowiązków oraz mechanizmów i środków ustanowionych na rzecz regulacji handlu sprzętem do egzekwowania prawa i odnośnymi towarami w celu zapobieżenia ich użyciu do wykonywania kary śmierci, tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania.*

104. W wytycznej 4 zaleca się, aby państwa członkowskie w pełni korzystały z nowo powstałej platformy internetowej Rady Europy poświęconej prawom człowieka i biznesowi w celu ułatwienia kompleksowej wymiany informacji i najlepszych praktyk, z wyraźnym uwzględnieniem upowszechniania odnośnych przepisów krajowych i związanych z nimi procedur administracyjnych w celu ułatwienia zarówno skutecznego wdrożenia środków na szczeblu krajowym, jak i współpracy międzynarodowej, stosownie do zamysłu niniejszego Zalecenia.

105. W wytycznej 4 podkreślono użyteczność tej platformy jako mechanizmu ułatwiającego podnoszenie świadomości i informowanie społeczności biznesowej (w tym producentów i sprzedawców sprzętu do egzekwowania prawa, dostawców pomocy technicznej, przedsiębiorców zajmujących się marketingiem takich produktów i usług, organizacją targów itd.), jak również innych kluczowych zainteresowanych stron, o spoczywających na tych podmiotach zobowiązaniach wynikających z mechanizmów krajowych i związanych z nimi środków ustanowionych w celu uregulowania handlu sprzętem do egzekwowania prawa i odnośnymi towarami w celu wykluczenia ich użycia do wykonywania kary śmierci, stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

106. Istotne będą informacje na temat sankcji nakładanych za działania naruszające mechanizmy krajowe.

107. Platforma może zostać wykorzystana jako mechanizm do promowania przejrzystości i wymiany informacji między państwami członkowskimi na temat decyzji w sprawie zezwoleń oraz, stosownie do okoliczności, rzeczywistych wywozów, jak określono w wytycznej 3.2.8.

- Może ona również tworzyć międzynarodowe archiwum wszystkich publicznych rocznych sprawozdań z działalności państw członkowskich Rady Europy, jak również służyć za repozytorium przepisów krajowych oraz związanych z nimi środków kontroli handlu i sankcji.
- Można ją również wykorzystać w charakterze izby rozrachunkowej dla materiałów służących za wskazówki do ułatwienia opracowywania dobrych praktyk w obszarach takich jak ocena ryzyka przy ustaleniach podejmowanych na potrzeby decyzji w sprawie zezwoleń na wywóz/tranzyt, mechanizmy monitorowania zastosowania końcowego oraz wzory publicznych rocznych sprawozdań.

108. Dodatkowo platformę można wykorzystać jako poufne forum służące do wymiany przez państwa szeregu publicznie dostępnych materiałów ze źródeł otwartych (w tym artykułów medialnych, sprawozdań organizacji międzynarodowych i pozarządowych).

109. Platforma ta może też być uważana za część mechanizmu zalecanego przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy i Komitet Ministrów na potrzeby monitorowania postępów w zakresie wdrażania Zalecenia, przed planowanym w ciągu najbliższych pięciu lat przeglądem formalnym.

## **5. WSPARCIE DLA PAŃSTW NIEBĘDĄCYCH CZŁONKAMI RADY EUROPY**

110. Jakkolwiek we wspólnocie międzynarodowej rośnie uznanie dla regulacji handlu sprzętem do egzekwowania prawa jako elementu działań mających na celu zwalczanie tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, z wdrożeniem na szczeblu krajowym bywa różnie.

111. Oprócz Unii Europejskiej i Rady Europy pewne organizacje międzynarodowe (szczególnie Unia Afrykańska) opracowały standardy ograniczające handel sprzętem służącym do egzekwowania prawa<sup>55</sup>, inne zaś (np. OBWE) rozpoczęły dyskusję na ten temat<sup>56</sup>. Mimo tych ważnych postępów kwestia ta nie spotkała się z większą uwagą wśród innych organizacji regionalnych i wielostronnych. Ponadto, z kilkoma

<sup>55</sup> Rezolucja w sprawie wytycznych i środków służących zakazowi tortur, okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania i zapobiegania torturom i takiemu traktowaniu lub karaniu w Afryce [wytyczne z Robben Island], Afrykańska Komisja Praw Człowieka i Ludów, październik 2002 r.; zob. w szczególności art. 14: „Państwa powinny zakazać używania i produkcji sprzętu i substancji opracowanych w celu zadawania tortur i złego traktowania oraz handlu nimi, jak również nadużywania do tych celów innych sprzętów i substancji oraz zapobiegać takiemu używaniu i stosowaniu”.

<sup>56</sup> Skuteczny multilateralizm w walce przeciwko torturom: Trendy w regionie OBWE i droga do przodu, zalecenia uczestników konferencji, wrzesień 2019 r., Zalecenie 11: „Należy rozważyć potrzebę wielostronnych działań, na przykład w formie nowych zobowiązań OBWE, w celu kontroli handlu narzędziami tortur w zakresie zarówno zakazu towarów abuzyjnych ze swej natury (np. pałek nabijanych kołkami), jak i kontroli towarów często nadużywanych (np. picisków kinetycznych)”.

znamiennymi wyjątkami, większość państw pozaeuropejskich nie wprowadziła w tym obszarze skutecznych środków.

**5.1. Państwa członkowskie powinny zachęcać państwa niebędące członkami do wdrażania środków podobnych do określonych w niniejszym Zaleceniu i innych odnośnych standardów międzynarodowych regulujących handel towarami i sprzętem do egzekwowania prawa w celu zapobieżenia ich użyciu do wykonywania kary śmierci, tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania, w szczególności przez tworzenie partnerstw oraz oferowanie innych form wsparcia we wdrażaniu tych standardów.**

112. Stosownie do powyższego w wytycznej 5.1 państwa członkowskie Rady Europy wzywa się do zachęcania państw niebędących członkami, aby wdrażały one środki podobne do wytycznych lub zgodne z wytycznymi określonymi w niniejszym Zaleceniu oraz innych stosownych standardów międzynarodowych, w celu uregulowania handlu sprzętem do egzekwowania prawa oraz innymi odnośnymi towarami tak, aby zapobiec ich używaniu do wykonywania kary śmierci, stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

113. Tekst sugeruje, że dokonywa się to za pośrednictwem współpracy partnerskiej i innych form wsparcia, jak na przykład świadczonych już przez państwa członkowskie Rady Europy i organizacje międzynarodowe, w tym Unię Europejską. Rzeczywiście znaczenie promowania „handlu wolnego od tortur” zostało wyraźnie uznane przez Unię Europejską w ostatnio zaktualizowanych Wytycznych w sprawie polityki UE wobec państw trzecich dotyczącej tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.<sup>57</sup>

114. W świetle Wytycznych UE w sprawie państw trzecich państwa członkowskie powinny: „[budować świadomość wśród] państw trzecich o [G]lobalnym [S]ojuszu na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur, którego ostatecznym celem jest położenie kresu handlowi towarami wykorzystywanymi do tortur i wykonywania kary śmierci, by zwiększyć liczbę krajów uczestniczących w tym sojuszu (...). Ta inicjatywa UE (...) jest globalnym działaniem państw, które zobowiązują się do przyjęcia skutecznych środków w celu zapobiegania handlowi towarami, które mają być lub mogą być wykorzystywane do wykonywania kary śmierci i do tortur, ograniczania takiego handlu i zakazywania go”<sup>58</sup>.

115. Dodatkowym potencjalnie owocnym forum do współzaangażowania z państwami spoza Rady Europy jest toczący się dyskurs międzynarodowy na temat społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw i praw człowieka. Istnieje obecnie jasny globalny konsensus co do tego, że na przedsiębiorcach spoczywa odpowiedzialność za poszanowanie wszystkich praw człowieka w każdym miejscu prowadzenia działalności.

- Zostało to wyraźnie uznane w globalnych standardach dotyczących biznesu i praw człowieka, takich jak wspomniane już Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka, jedomyślnie zatwierdzone przez Radę Praw Człowieka ONZ w czerwcu 2011 r., oraz Wytyczne Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) dla przedsiębiorstw wielonarodowych<sup>59</sup>.
- Ponadto zapobieganie negatywnym skutkom dla praw człowieka w coraz to większym stopniu uznawane jest za obejmujące nie tylko reakcję na nadużycia, które dany przedsiębiorca spowodował bądź się do nich przyczynił, lecz także te bezpośrednio powiązane z jego produktami lub usługami stosunkiem gospodarczym.
- Rosnąca liczba państw rozważa w krajowym procesie legislacyjnym wprowadzenie obowiązkowych procedur należytej staranności dla przedsiębiorców, wymagających od nich prawidłowego oceniania i ustosunkowywania się do ryzyka dla praw człowieka związanego z prowadzoną przez nich działalnością.

**5.2. Państwa członkowskie powinny służyć radą i wsparciem państwom niebędącym członkami pragnącym wzmocnić swoje systemy regulacji handlu towarami i sprzętem służącymi do egzekwowania prawa w celu zapobieżenia ich użyciu do wykonywania kary śmierci, tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania.**

<sup>57</sup> Rada Unii Europejskiej, Wytyczne w sprawie polityki UE wobec państw trzecich dotyczącej tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, 12107/19, z dnia 16 września 2019 r.

<sup>58</sup> Rada Unii Europejskiej, Wytyczne w sprawie polityki UE wobec państw trzecich dotyczącej tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, 12107/19, z dnia 16 września 2019 r.

<sup>59</sup> Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych, Wydawnictwa OECD, 2011; zob. również OECD, Wytyczne OECD w sprawie należytej staranności dla odpowiedzialnego prowadzenia działalności gospodarczej, z dnia 31 maja 2018 r.

116. Zgodnie z wytyczną 5.2 państwa członkowskie powinny służyć radą i wsparciem państwom niebędącym członkami RE pragnącym wzmocnić swoje systemy regulacyjne w zakresie handlu sprzętem do egzekwowania prawa i innymi odnośnymi towarami w celu zapobieżenia ich użyciu do wykonywania kary śmierci, stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania. Ważnym potencjalnym forum dla takich działań jest Sojusz na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur, o którym mowa w wytycznej 6.2.

**5.3. Państwa członkowskie powinny udostępniać za pośrednictwem przedstawicielstw dyplomatycznych i konsularnych w państwach niebędących członkami informacje na temat skutków dla praw człowieka handlu towarami i sprzętem, które mogłyby zostać użyte do stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania.**

117. Zgodnie z wytyczną 5.3. państwa członkowskie powinny udostępniać informacje i służyć radą przedsiębiorcom działającym w państwach niebędących członkami RE, za pośrednictwem przedstawicielstw dyplomatycznych i konsularnych w tych krajach, na temat skutków dla praw człowieka handlu towarami i sprzętem, które mogłyby zostać użyte do celów tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania. Państwa członkowskie powinny również zapewnić personelowi dyplomatycznemu i konsularnemu odpowiednie szkolenia budujące świadomość tych kwestii oraz umożliwić im monitorowanie użycia i potencjalnych nadużyć takich towarów.

## **6. DZIAŁALNOŚĆ W INNYCH ORGANIZACJACH MIĘDZYNARODOWYCH**

118. Jak omówiono już w Uwagach wstępnych i Źródłach Zalecenia, w ostatnich latach w społeczności międzynarodowej wzrasta uznanie – i nasila się dyskusja w ramach właściwych organizacji międzynarodowych na temat – zobowiązań wszystkich państw do regulowania i ograniczania handlu pewnym sprzętem służącym do egzekwowania prawa i innymi odnośnymi towarami, aby dopilnować, by nie były one używane do celów tortur ani innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

**6.1. Państwa członkowskie powinny promować na stosownych forach międzynarodowych działania przeciwko handlowi towarami używanymi do wykonywania kary śmierci, tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Szczególną uwagę poświęcić należy procedurom ONZ mającym na celu zbadanie wykonalności i zakresu różnych wariantów ustanowienia w tym obszarze wspólnych standardów międzynarodowych, w szczególności na drodze prawnie wiążącego dokumentu.**

119. W konsekwencji, zważywszy, że Rada Europy jest organizacją międzynarodową działającą w celu zakazania tortur i zapobiegania im, jak również promowania zniesienia kary śmierci na całym świecie, w wytycznej 6.1 zaleca się, aby państwa członkowskie Rady Europy promowały na właściwych formach międzynarodowych działania przeciwko handlowi towarami używanymi do wykonywania kary śmierci, stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Działania te mogą być podejmowane przez Radę Europy zbiorczo za pośrednictwem jej właściwych struktur, a także przez poszczególne państwa członkowskie w stosunkach dwustronnych z państwami niebędącymi członkami RE, jak również na drodze interwencji we właściwych organizacjach międzynarodowych, takich jak OBWE lub Sojusz na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur (zob. wytyczna 6.2), w których kwestie te są omawiane.

120. W wytycznej 6.1 wyraźnie wzywa się państwa członkowskie Rady Europy do poświęcenia szczególnej uwagi procedurom ONZ mającym na celu zbadanie wykonalności i zakresu różnych wariantów ustanowienia w tym obszarze wspólnych standardów międzynarodowych, w szczególności na drodze prawnie wiążącego dokumentu. W czerwcu 2019 r. ponad 50 państw wspólnie zaproponowało Rezolucję ZO ONZ A/73/L.304 – Uwolnić handel od tortur: badanie wykonalności, zakresu i parametrów możliwych wspólnych standardów międzynarodowych. Rezolucja została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 28 czerwca 2019 r. przy 81 głosach państw za, 20 przeciw, a 44 wstrzymujących się<sup>60</sup>.

121. W rezolucji tej Zgromadzenie Ogólne uznało, że brak wspólnych standardów międzynarodowych w zakresie przywozu, wywozu i przekazywania towarów używanych do a) wykonywania kary śmierci, b) stosowania tortur bądź innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania przyczynia się do dostępności takich towarów i umożliwia dopuszczanie się takich praktyk. W rezolucji odnotowano rosnące poparcie we wszystkich regionach dla sporządzenia instrumentu międzynarodowego, wynegocjowanego na niedyskryminacyjnych, przejrzystych i wielostronnych zasadach, w celu ustanowienia takich wspólnych międzynarodowych standardów. Zgromadzenie potwierdziło również znaczenie handlu

<sup>60</sup> Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ – Uwolnić handel od tortur: badanie wykonalności, zakresu i parametrów możliwych wspólnych standardów międzynarodowych, z dnia 21 czerwca 2019 r., 73. sesja, A/73/L.304.

międzynarodowego i potrzebę zapewnienia, aby ustanowienie wspólnych standardów międzynarodowych nie tworzyło barier dla międzynarodowego handlu innymi towarami.

122. W rezolucji Zgromadzenie Ogólne zwróciło się do Sekretarza Generalnego o zasięgnięcie stanowisk państw członkowskich co do wykonalności i możliwego zakresu wariantów ustanowienia wspólnych standardów międzynarodowych w zakresie przywozu, wywozu i przekazywania towarów wykorzystywanych do a) wykonywania kary śmierci, b) stosowania tortur bądź innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, jak również do przedstawienia sprawozdania Zgromadzeniu Ogólnemu na 74. sesji.

123. Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka (OHCHR) wystosowało z ramienia Sekretarza Generalnego notę werbalną do wszystkich państw członkowskich wraz z kwestionariuszem i zaproszeniem do wymiany informacji na temat właściwych krajowych i regionalnych ram prawnych oraz do przedstawiania stanowisk na temat typu, wykonalności i zakresu wspólnych międzynarodowych standardów dotyczących handlu tymi towarami. Odpowiedzi napłynęły od 46 państw członkowskich (w tym 32 państw członkowskich Rady Europy)<sup>61</sup>. Biuro przeprowadziło również eksperckie warsztaty/seminarium internetowe w celu poznania punktów widzenia stosownych organizacji międzynarodowych i organizacji pozarządowych zrzeszających ekspertów technicznych, w których udział wzięli CDDH.

124. W lipcu 2020 r. zostało opublikowane sprawozdanie Sekretarza Generalnego ONZ z analizą stanowisk państw członkowskich celem rozpatrzenia na 74. sesji ZO ONZ. W sprawozdaniu odnotowuje się, że państwa-respondenci w większości „opowiedziały się za propozycją ustanowienia wspólnych standardów międzynarodowych”, a większość państw za „prawnie wiążącym instrumentem wprowadzającym środki kontroli i ograniczania handlu towarami używanymi do wykonywania kary śmierci, tortur i innych form złego traktowania”. Wskazywały one, że „jedynie prawnie wiążący akt międzynarodowy byłby w stanie zamknąć lukę i położyć kres handlowi tymi towarami”.<sup>62</sup> Większość państw-respondentów zasugerowała, że akt taki mógłby czerpać z reguł, zasad i mechanizmów ustanowionych na mocy unijnego rozporządzenia przeciwko torturom<sup>63</sup>.

125. W rezolucji A/73/L.304 ZO ONZ zwrócono się również do Sekretarza Generalnego ONZ o powołanie, począwszy od 2020 r., Grupy Ekspertów Rządowych (GGE) w celu zbadania wykonalności, zakresu objętych towarów oraz projektowanych parametrów dla szeregu wariantów wspólnych międzynarodowych standardów na tym polu, jak również przedstawienia sprawozdania na 75. sesji ZO ONZ. Według stanu na listopad 2020 r. Grupa Ekspertów Rządowych jest w trakcie powoływania i niedługo rozpocznie prace, a swoje ustalenia ma przedstawić Zgromadzeniu Ogólnemu ONZ latem 2021 r.

126. Procedura ONZ jest wyraźnie na wczesnym etapie, na którym zakres i charakter potencjalnych środków międzynarodowych wciąż jest „otwarty” do dyskusji. W związku z tym ważne jest, aby Rada Europy i jej poszczególne państwa członkowskie aktywnie angażowały się w dyskusje i procesy – zwłaszcza poprzez przedstawianie stanowisk Grupie Ekspertów Rządowych oraz w trakcie 74., 75. i dalszych sesji ZO ONZ – w celu poparcia środków zgodnych z ich długofalowymi zobowiązaniami na rzecz wyeliminowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania oraz kary śmierci, tj. przez wzywianie do opracowania skutecznych międzynarodowych standardów na tym polu, najlepiej zaś prawnie wiążącego instrumentu.

127. Dodatkowo, oprócz procedur prowadzonych na forum ONZ i innych organizacji międzynarodowych dotyczących konkretnie państwowej regulacji handlu sprzętem służącym do egzekwowania prawa niewłaściwie używanym do stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania oraz kary śmierci, Rada Europy i jej państwa członkowskie mają dalsze możliwości promowania wytycznych określonych w niniejszym Zaleceniu na forach zajmujących się kwestiami biznesu i praw człowieka.

- Szczególną wagę mają zobowiązania i odnośne środki ustanowione w ramach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD)<sup>64</sup>, jak również pod auspicjami ONZ, zwłaszcza

<sup>61</sup> Dalsze informacje na temat tej procedury i kopie wszystkich odpowiedzi państw członkowskich udzielonych w ramach ankiety: ONZ, OCHR, Uwolnić handel od tortur: badanie wykonalności, zakresu i parametrów możliwych wspólnych standardów międzynarodowych <https://www.ohchr.org/EN/Issues/RuleOfLaw/Pages/Torture-Free-Trade.aspx> (dostęp dnia 24 lipca 2020 r.).

<sup>62</sup> Zgromadzenie Ogólne ONZ, Uwolnić handel od tortur: badanie wykonalności, zakresu i parametrów możliwych wspólnych standardów międzynarodowych, Sprawozdanie Sekretarza Generalnego, A/74/969, z dnia 28 lipca 2020 r., pkt 36.

<sup>63</sup> Zgromadzenie Ogólne ONZ, A/74/969, dnia 28 lipca 2020 r., pkt 36.

<sup>64</sup> Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) przyjęła Wytyczne dla przedsiębiorstw wielonarodowych, zgodnie z którymi „przedsiębiorcy powinni (...) starać się o zapobieganie negatywnym skutkom dla praw człowieka bądź ograniczanie tych skutków, jakie są bezpośrednio związane z ich działalnością, produktami i usługami za pośrednictwem stosunków gospodarczych, nawet jeżeli sami do tych skutków nie przyczyniają się” (Rozdział IV – Prawa człowieka). Powinno się nadto poświęcić należyłą uwagę Wytycznym OECD dotyczącym należytej staranności w zakresie odpowiedzialnych łańcuchów dostaw minerałów z obszarów dotkniętych konfliktami i obszarów wysokiego ryzyka, jak również Dobrowolnym zasadom

wynikające ze wspomnianych już Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka, które tworzą zobowiązanie państwa do zapewnienia ochrony przeciwko nadużyciom praw człowieka ze strony podmiotów trzecich, w tym przedsiębiorców, jak również odpowiedzialność podmiotów korporacyjnych za poszanowanie praw człowieka<sup>65</sup>.

- Ważnym w konsekwencji potencjalnym forum interwencji państw członkowskich Rady Europy jest Grupa Robocza ONZ ds. praw człowieka i korporacji transnarodowych oraz innych przedsiębiorców<sup>66</sup>.

**6.2. O ile jeszcze tego nie uczyniły, państwa członkowskie powinny dołączyć do Sojuszu na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur, oraz wykorzystywać i rozwijać jego sieć punktów kontaktowych do wymiany informacji i najlepszych praktyk oraz, zależnie od okoliczności, świadczenia i otrzymywania pomocy technicznej w obszarze opracowywania i wdrażania stosownych przepisów krajowych.**

128. W wytycznej 6.2 wyszczególniono Sojusz na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur jako kluczową instytucję, do której przystąpić powinny i aktywnie się angażować na jej forum wszystkie państwa członkowskie Rady Europy<sup>67</sup>. Zainicjowany w 2017 r. przez UE, Argentynę i Mongolię, Sojusz aktualnie obejmuje ponad 60 państw ze wszystkich regionów świata (w tym 41 spośród 47 państw członkowskich Rady Europy)<sup>68</sup>.

- Wszystkie państwa członkowskie podpisały Deklarację polityczną, w której stwierdzają: „dostępność towarów używanych do wykonywania kary śmierci, stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania umożliwia dopuszczanie się takich praktyk” oraz zobowiązują się do „wspólnego działania na rzecz dalszego zapobiegania [handlowi takimi towarami], ograniczania [go] i położenia [mu] kresu”, w szczególności zaś do „podjęcia skutecznych środków na drodze m.in. uchwalania i, stosownie do okoliczności, skutecznego stosowania prawa w celu ograniczenia tego handlu”.
- Godnym odnotowania jest, że Sojusz, podobnie jak Rada Europy, koncentruje swoją uwagę na środkach mających na celu zwalczanie kary śmierci, jak również tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

129. Państwa członkowskie Sojuszu zobowiązały się również do wdrożenia szeregu praktycznych środków i mechanizmów mających ułatwić realizację jego celów, w tym świadczenia na rzecz państw członkowskich pomocy technicznej w zakresie opracowywania i wdrażania stosownych przepisów krajowych, jak również zobowiązania do ustanowienia globalnej sieci punktów kontaktowych służących do wymiany informacji i najlepszych praktyk.

130. W wytycznej 6.2 wyraźnie nakazuje się państwom członkowskim stosowanie tych środków i mechanizmów i wnoszenie wkładu w tym zakresie.

\* \* \*

bezpieczeństwa i praw człowieka oraz Międzynarodowemu kodeksowi postępowania prywatnych usługodawców w zakresie ochrony, ze szczególnym uwzględnieniem szeregu obowiązków kustodialnych obecnie przeniesionych na prywatnych przedsiębiorców.

<sup>65</sup> Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka: wdrażanie ram ONZ „Ochrona, poszanowanie i naprawa”, HR/PUB/11/04, 2011.

<sup>66</sup> Grupa robocza ds. praw człowieka i korporacji transnarodowych oraz innych przedsiębiorców, <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/WGHRandtransnationalcorporationsandotherbusiness.aspx>

<sup>67</sup> Stosownie do art. 1 ust. 2 Wytycznych UE dla państw trzecich, od państw członkowskich UE żąda się “[budowania świadomości wśród] państw trzecich o [G]lobalnym [S]ojuszu na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur (...) by zwiększyć liczbę krajów uczestniczących w tym sojuszu”.

<sup>68</sup> Na dzień 24 lipca 2020 r. członkami Sojuszu na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur są następujące państwa członkowskie Rady Europy: Albania, Armenia, Austria, Belgia, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czarnogóra, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Gruzja, Hiszpania, Irlandia, Islandia, Liechtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia Północna, Malta, Mołdowa, Niderlandy, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rumunia, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Ukraina, Węgry, Włochy, Zjednoczone Królestwo, a także Unia Europejska. Dodatkowo członkami Sojuszu są dwa państwa mające w Radzie Europy status obserwatora – Kanada i Meksyk.

Pozostałe państwa członkowskie to: Argentyna, Australia, Brazylia, Chile, Ekwador, Kolumbia, Kostaryka, Madagaskar, Meksyk, Mongolia, Nowa Zelandia, Nikaragua, Palau, Panama, Paragwaj, Republika Zielonego Przylądka, Salwador, Seszele, Urugwaj i Vanuatu.

Dalsze informacje znajdują się na stronie internetowej Sojuszu na rzecz zwalczania handlu narzędziami tortur: <http://www.torturefree-trade.org> (dostęp dnia 24 lipca 2020 r.).